

S.A. RAUPOVA

XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARI

TERMIZ-2026

UO‘K: 371.26:37.014.6(075.8)

KBK: 74.00ya73

R 30

Raupova S.A. Xalqaro baholash tadqiqotlari: o‘quv qo‘llanma.
/ Raupova S.A. - Surxondaryo: Termiz publishing center nashriyoti,
2026-yil 93 bet

Mas’ul muharrir: T.O. Buzrukov

Taqrizchilar: Termiz davlat pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’limda matematika va ona tili” kafedrası katta o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori S. Tursunova

Termiz davlat universiteti “Fizika” kafedrası katta o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori J.X. Xaliyarov

Mazkur o‘quv qo‘llanmada PIRLS xalqaro baholash dasturlariga oid ma’lumotlar aks etgan bo‘lib, olingan bilimlarni mustahkamlash maqsadida namunaviy topshiriqlar o‘rin olgan.

O‘quv qo‘llanma 60110500 - Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishiga o‘tiladigan “Xalqaro baholash tadqiqotlari” fan dasturi asosida tuzilgan. Qo‘llanmadan boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari, umumta’lim maktablarining boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari foydalanishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yil 7-oktabrdagi 387-sonli buyrug‘iga asosan 60110500 - Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan. Ro‘yxatga olish raqami № 218048.

ISBN: 978-9910-13-217-9

© Raupova S.A

©“Termiz publishing center” MCHJ nashriyoti, 2026

KIRISH

So‘nggi o‘n yillikda o‘qishning inson va jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati haqidagi tasavvurlarimiz sezilarli darajada boyidi. PIRLS testidagi o‘qish savodxonligi shkalasi bo‘yicha olingan natijalar bilan o‘quvchilarning maktabni muvaffaqiyatli tamomlashi va ta’limni davom ettirish ehtimoli o‘rtasida bog‘liqlik mavjudligi aniqlangan. Shuningdek, PIRLS testi yordamida o‘lchangan yuqori darajadagi o‘qish savodxonligi insonning kelajakdagi iqtisodiy farovonligini bashorat qilishda maktab attestatidagi baholarga nisbatan ishonchliroq ko‘rsatkich ekanligi ko‘rsatib berilgan. Bundan tashqari, mamlakatdagi o‘rtacha o‘qish savodxonligi darajasi iqtisodiy o‘rshni prognoz qilishda umumlashtirilgan ta’lim yutuqlari ko‘rsatkichiga qaraganda aniqroq bashorat berishi aniqlangan.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – o‘qish savodxonligi va matnni tushunish sifatini baholash bo‘yicha xalqaro qiyosiy tadqiqotdir. Ushbu tadqiqot “Ta’lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi” tomonidan o‘tkaziladi. Tadqiqotda dunyoning turli mamlakatlaridagi 4-sinf o‘quvchilarining o‘qish va matnni tushunish ko‘nikmalari darajasini taqqoslash, shuningdek, milliy ta’lim tizimlarida o‘qish savodxonligini o‘qitish metodikalaridagi farqlar aniqlanadi. Baholashda o‘quvchilar tomonidan dars jarayonida va maktabdan tashqarida eng ko‘p qo‘llaniladigan ikki turdagi o‘qish ko‘rib chiqiladi: badiiy asarlarni o‘qish orqali kitobxonlik tajribasini orttirish maqsadidagi o‘qish hamda axborotni o‘zlashtirish va undan foydalanish maqsadidagi o‘qish.

PIRLSning hozirgi ta’rifiga ko‘ra, o‘qish savodxonligi jamiyat talab qiladigan yoki shaxs qadrlaydigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalana olish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar turli shakldagi matnlarni talqin qila oladilar va bu ko‘nikmadan o‘rganish, kitobxonlar hamjamiyatida ishtirok etish hamda zavq uchun o‘qish kabi turli vaziyatlarda foydalanadilar.

O‘qish jarayoni interaktiv va konstruktiv jarayon sifatida qaraladi. Ma’no o‘quvchi va matn o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir natijasida, muayyan o‘qish tajribasi kontekstida yuzaga keladi. O‘qishdan oldin, o‘qish davomida va

undan keyin o'quvchilar til ko'nikmalari, kognitiv hamda metakognitiv strategiyalar yordamida ma'no hosil qiladilar.

O'qituvchi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan munosabatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, bu esa ularning o'quv faoliyatini rag'batlantiradi va keyinchalik yuqori akademik yutuqlarga olib kelishi mumkin. Sinfdagi o'qitish amaliyoti va metodikasi o'qituvchining sifatini shakllantiradi. Kichik yoshdagi bolalarni o'qishga o'rgatishda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan ayrim metodlar jumladan matnni tez ko'z yugurtirib o'qish, kerakli ma'lumotni izlab topib o'qish, o'qilgan matn asosida umumlashtirish va xulosalar chiqarish, og'zaki savollarga javob berish hamda o'qilgan matn haqida bir-biri bilan suhbatlashish lozim. O'qish ko'nikmalari butun ta'lim jarayonining asosini tashkil etadi. Biroq bolalar bu ko'nikmalarni mustaqil ravishda egallay olmaydilar. Bu jarayon, avvalo, o'qituvchilar tomonidan professional rahbarlik va qo'llab-quvvatlashni talab qiladi. Dunyo bo'ylab o'qishni o'rgatishning eng samarali metodlarini aniqlash maqsadida turli tadqiqotlar o'tkazilgan.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni o'qitish kontekstida o'qish, avvalo, nutq faoliyatining bir turi sifatida tushunilishi kerak bo'lib, u boshqa jihatlar qatori yuqori darajadagi ahamiyatga ega ekanligi bilan tavsiflanadi. Uning ahamiyati, asosan, o'qishning talaffuz hamda nutqni tushunish kabi muhim jihatlar bilan bevosita o'zaro bog'liq ekanligiga asoslanadi.

Bundan tashqari, o'qish deganda insonning oldindan yozib qo'yilgan, so'ngra turli axborotni saqlash va uzatish vositalari orqali yetkazilgan ma'lumotni to'liq idrok etish va tushunish qobiliyati ham tushuniladi. O'qish jarayonida belgilar qayta kodlanadi, bu esa ularning talaffuzini ifodalashga hamda axborotni tushunish imkonini beradi.

Bugungi kunda mamlakatimizda nafaqat eng zamonaviy interaktiv o'qitish usullaridan foydalanish, balki PIRLS reytingida mamlakat o'rnini yaxshilash imkonini beradigan eng qulay ta'lim muhitini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu maqsadlarga erishish ko'p jihatdan xalqaro darajada tajriba almashish orqali amalga oshirilishi mumkin.

I BOB. XALQARO TA'LIM SIFATINI BAHOLASH TIZIMLARINING NAZARIY ASOSLARI

1.1–§. Ta'lim sifatini baholashning xalqaro tizimi

Ta'lim sifati juda murakkab kategoriya bo'lib, u falsafiy, siyosiy, boshqaruv, pedagogik va iqtisodiy jihatlarini o'z ichiga oladi. U nafaqat alohida shaxsning, balki butun jamiyatning hayot sifatini belgilaydi, chunki u faqat kasbiy faoliyatda egallangan bilim va ko'nikmalar miqdori bilan emas, balki har bir shaxsning shaxsiy, mafkuraviy va fuqarolik rivojlanish darajasi bilan ham tavsiflanadi.

Ta'lim sifati va uning mazmuni haqidagi qarashlar statik emas. Ular ma'lum bir tarixiy davrni, jamiyatning ma'naviy va texnologik rivojlanish darajasini aks ettiradi. Barcha fuqarolar uchun sifatli ta'lim insoniyat orzu qiladigan yuqori sifatli va adolatli jamiyatni yaratishning asosini tashkil etadi; bu qadim zamonlardan beri sivilizatsiyamiz rivojlanishining o'ziga xos ko'rsatkichi bo'lib kelgan. Sifatli ta'lim bizni, atrofimizdagi voqelikni va kelajak haqidagi tasavvurimizni o'zgartira oladi. Tarixiy sivilizatsion rivojlanish jarayoni sanoat jamiyatidan axborot jamiyatiga o'tishga olib keldi. Bunday jamiyatda eng yuqori qiymatga ega mahsulot axborot hisoblanadi, va inson resursining qiymati dunyoning rivojlangan mamlakatlarida milliy boylikning 80 foizigacha yetadi. Shu nuqtayi nazardan, har bir davlatning dolzarb vazifasi mamlakatda ta'lim sifatini va uning istiqbolini ta'minlashdan iboratdir. Bu juda murakkab vazifa bo'lib, uni hal etish yangi yondashuvlar va boshqacha munosabatni talab qiladi.

Oliy ta'lim sifatini ta'minlash talabanning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi uchun tegishli sharoitlar yaratishni, uning ta'limiy maqsadlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishini va rejalashtirilgan natijalarga erishishini nazarda tutadi. Zamonaviy universitetning missiyasi har bir talaba uchun qulay ta'lim muhitini yaratish, uni mustaqil o'quv-bilish, tadqiqot, kasbiy va amaliy faoliyatga yo'naltirishdan iborat. Shuningdek, raqobatbardosh muhitda yo'nalish topish, o'z ta'lim va kasbiy ustuvorliklarini belgilash, ta'lim va tarbiyaning individual trayektoriyasini qurish hamda qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirishning samarali algoritmini ishlab chiqish ham muhim hisoblanadi.

YUNESKO ta'lim sifati modeli ta'lim tizimining asosiy elementlari va ularning o'zaro bog'liqligini ifodalovchi tuzilmani taqdim etadi. U ta'lim sifatini monitoring qilish va turli strategik qarorlar variantlarini tahlil etish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ushbu qarorning asosiy qismi o'qitish va o'qish jarayonlari bo'lib, ularga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

O'quvchi xususiyatlari: o'quvchi va uning oilasiga xos bo'lgan, ta'lim jarayonining samaradorligini oldindan belgilashi mumkin bo'lgan xususiyatlar;

Yordamchi resurslar: moddiy va inson resurslari, shu jumladan boshqaruv resurslari bo'lib, ular bevosita o'qitish va o'qish jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi;

O'qitish va o'qish jarayoni: ta'lim jarayoni, shu jumladan asosiy pedagogik omillarni o'z ichiga oladi;

Natijalar: ta'lim jarayonining shaxs va jamiyatga ta'siri nuqtayi nazaridan erishilgan natijalar;

Kontekst: mahalliy sharoitning ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy jihatlar bo'lib, bu omil butun jarayon davomida o'quvchi xususiyatlaridan tortib yakuniy natijalargacha uzluksiz ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy maktab o'quvchilarini tayyorlash natijalarini bunday yondashuv asosida ko'rib chiqish xalqaro standartlar bilan uyg'unlashadi. Bu standartlar xalqaro hujjatlarda belgilangan ta'lim natijalariga mos keladi, ular orasida ayniqsa "XXI asr ko'nikmalari" hamda "Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti"ning "Ta'lim - 2030" konseptual ta'lim natijalari doirasi alohida ahamiyatga ega.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining "Ta'lim – 2030" xalqaro loyihasi doirasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- ta'lim natijalarining asosini tashkil etuvchi bilimlar, ko'nikmalar, munosabatlar va qadriyatlar tizimi;

- kompetensiyalar, bilimlar, ko'nikmalar, munosabatlar va qadriyatlarni safarbar eta olish qobiliyati, ta'lim jarayoniga refleksiv yondashuvni namoyon etish hamda dunyoda o'zaro hamkorlik qilish va faol harakat qilish imkonini ta'minlash;

- turli o'quv jarayonidan tashqari vaziyatlarda harakat qila olish qobiliyatini namoyon etuvchi xulq-atvor strategiyalari.

“XXI asr ko‘nikmalari” xalqaro standartida quyidagilar ko‘rib chiqiladi(1.1.1-rasm):

- asosiy ko‘nikmalar (o‘quvchilarning kundalik hayotdagi vazifalarni o‘quv jarayonidan farq qiladigan vaziyatlarda hal qilish uchun bilim va ko‘nikmalarni qo‘llay olish qobiliyati);
- kompetensiyalar (o‘quvchilarning o‘quv jarayonidan tashqari holatlarda noodatiy vazifalarni hal qila olish qobiliyati);
- shaxsiy fazilatlar (o‘quvchilarning o‘quv jarayonidan tashqari holatlarda atrof-muhitdagi o‘zgarishlarga moslasha olish hamda ularni yenga olish qobiliyati).

Turli ta’lim natijalari konsepsiyalarida yangi ta’lim natijasi sifatida “kompetensiya” qayd etiladi. Ko‘plab ilmiy tadqiqotlar kompetensiyalarni kompetentlik tarkibida ko‘rib, uni bilimga oid (kognitiv), faoliyatga oid (xulq-atvor) va munosabatga oid (affektiv) komponentlarni o‘z ichiga olgan kompleks sifatida talqin qiladi.

Ta’lim tizimlari milliy darajada o‘z tuzilishi va o‘quv dasturlarining mazmuni bo‘yicha xilma-xil bo‘lganligi sababli, turli mamlakatlar yutuqlarini taqqoslash hamda ularning milliy va xalqaro maqsadlarga erishishdagi taraqqiyotini kuzatish murakkab bo‘lishi mumkin. Jahon miqyosida ta’lim tizimlarining jihatlari va jarayonlarini to‘g‘ri tushunish hamda izohlash uchun ma’lumotlarning taqqoslanishini ta’minlash juda muhimdir. Bu esa YUNESKO tomonidan ishlab chiqilgan Xalqaro ta’lim standart tasnifini(XTST) qo‘llash orqali amalga oshirilishi mumkin. XTST ta’limga oid statistik ma’lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslanadigan tarzda tasniflash va taqdim etishga mo‘ljallangan konseptual hujjat hisoblanadi.

Tashqi baholashdan tashqari, o‘quvchilarning yutuqlari va individual rivojlanishini, shuningdek, pedagoglarning kasbiy o‘rishini aks ettiradigan yangi baholash usullarini ham sinab ko‘rish zarur. Maktab ichidagi ta’lim sifatini baholash tizimi maktabni davlat va jamoatchilik asosida boshqarishda ishtirok etuvchi turli subyektlar tomonidan amalga oshiriladigan diagnostik va baholash jarayonlarining yaxlit tizimini tashkil etadi. Bunday tizimni yaratishdan maqsad ta’lim natijalari va ularga ta’sir

etuvchi omillar haqidagi axborot oqimlarini kuchaytirish orqali ta'lim sifatini oshirish uchun sharoit yaratishdan iboratdir.

Maktabda ta'lim sifati tizimining faoliyat yuritish vazifalari quyidagilardan iborat:

maktabda ta'lim sifati holati, uning o'zgarish tendensiyalari hamda darajasiga ta'sir qiluvchi omillar haqida obyektiv ma'lumot olish;

ta'lim sifatini barcha daraja va bosqichlarda tashqi baholashga jamoatchilikni jalb etish;

ta'lim sifatini baholash uchun instrumentlar yaratish (sinovdan o'tgan analoglar asosida attestatsiya va monitoring tekshiruvlari uchun protseduralar, texnologiyalar va vositalarni markazlashtirilgan holda ishlab chiqish);

ta'lim sifati standartlaridan chetlanishlarni minimallashtirish maqsadida boshqaruv chora-tadbirlarini ishlab chiqish.

Maktabda ta'lim sifati - bu maqsad amaliy ravishda belgilanishi va bolaning yaqin rivojlanish zonasida bashorat qilinishi sharti bilan maqsadlar va natijalar o'rtasidagi bog'liqlikdir. Agar bola eng yuqori darajada o'qitilsa va rivojlantirilsa, ta'lim yuqori sifatli hisoblanadi.

Ta'lim jarayoni sifatini baholashda biz darslar sifati, o'rganilayotgan fanlar bo'yicha darsdan tashqari tadbirlar hamda tarbiyaviy ishlar sifati, shuningdek metodik ishlar sifatini kuzatib boramiz. Baholash jarayoni maktab ichidagi nazorat, darslar va tadbirlar tahlili orqali amalga oshiriladi. Baholash natijalari metodik kengash va fanlar bo'yicha metodik birlashmalarda muhokama qilinadi. Ushbu natijalar metodik ishlarni rejalashtirishga, shuningdek maktab ichki nazoratining mazmuni va texnologiyalarini takomillashtirishga imkon beradi.

Ko'plab o'quvchilar sinfga turli hayotiy tajribalar, ta'limdagi bo'shliqlar va pasaygan motivatsiya bilan kirib keladilar. Bu holat ko'pincha ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklar tufayli yanada kuchayadi. Natijada, barcha o'quvchilarning ta'limga tayyorgarligi va faol ishtirokini bir xil darajada ta'minlash murakkablashadi.

Ko'pincha o'quv dasturi mazmuni bilan o'quvchilarning tez sur'atlarda rivojlanayotgan va texnologiyalarga asoslangan jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun zarur bo'lgan bilim va

ko'nikmalar o'rtasida tafovut kuzatiladi. Ta'lim mazmuni ayrim hollarda amaliy ahamiyat, madaniy moslik va global kompetensiyalar bilan uyg'unlik nuqtai nazaridan yetarli darajada ta'minlanmagan bo'ladi.

1.1.1-rasm. XXI asr ko'nikmalari

Ta'lim jarayonida an'anaviy, o'qituvchi markazli yondashuvga ortiqcha tayanish, xilma-xil va inklyuziv pedagogik metodlarning yetarlicha qo'llanilmasligi hamda formatif baholash mexanizmlarining sust rivojlanganligi kabi muammolar mavjud. Mazkur omillar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini cheklab, ularda tahliliy, tanqidiy va ijodiy fikrlash kabi yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarning shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Buning oqibatida ko'plab sohalarda ta'lim natijalari kutilgan darajaga erisha olmayapti. O'quvchilar o'rtasidagi akademik yutuqlardagi sezilarli tafovutlar saqlanib qolmoqda. Shuningdek, ko'plab bolalarda keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyat qozonish, mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lish va barqaror rivojlanish jarayonlarida samarali ishtirok etish uchun zarur bo'lgan muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash hamda matematik savodxonlik ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan. Ta'lim jarayonining sifati va ta'lim muhiti sifati mazkur yondashuvning o'zaro chambarchas bog'langan ikki asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular samarali, inklyuziv va teng imkoniyatlarga asoslangan ta'limni ta'minlash uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Pedagogik tadqiqotlar ta'lim jarayoni bilan ta'lim muhiti o'rtasida sezilarli darajadagi o'zaro ta'sir mavjudligini ko'rsatadi. O'qituvchilar tomonidan qo'llaniladigan pedagogik metodlar ta'lim muhiti sifatiga bevosita ta'sir etib, uni yaxshilashi yoki aksincha, salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ishtirokchilik va hamkorlikka asoslangan o'qitish metodlari ijobiy ta'lim

muhitini shakllantirsa, an'anaviy, qat'iy va biryozqlama didaktik yondashuvlar o'quvchilarning faolligi pasayishiga hamda ta'limdagi tengsizliklarning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ta'lim sifatini baholashning xalqaro tizimi turli mamlakatlar ta'lim tizimlarini bir xil mezonlar asosida solishtirish, monitoring qilish va ularning sifatini baholashga xizmat qiladigan yondashuvlar, standartlar va dasturlar majmuasidir.

Xalqaro tizimning ahamiyati:

Ta'lim sifatini global darajada solishtirish imkonini beradi;

davlatlarga islohotlar uchun aniq ma'lumot beradi;

kompetensiyaga asoslangan ta'limni rivojlantiradi;

"XXI asr ko'nikmalari"ni rivojlantirishga yordam beradi.

Xalqaro ta'lim baholash tizimlari davlatlarga o'z ta'lim tizimini faqat ichki emas, balki global standartlar asosida ham tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa sifatli, adolatli va raqobatbardosh ta'lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Nazorat savollari

1. Ta'lim sifati qanday murakkab kategoriyalarni o'z ichiga oladi?
2. Nima uchun ta'lim sifati nafaqat kasbiy bilimlar, balki shaxsiy rivojlanish bilan ham bog'liq?
3. Ta'lim sifati haqidagi qarashlar nima uchun statik emas?
4. Sifatli ta'lim jamiyat rivojiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
5. Sanoat jamiyatidan axborot jamiyatiga o'tish ta'limga qanday talablarni qo'yadi?
6. Oliy ta'lim sifatini ta'minlashda universitetlarning asosiy vazifasi nimadan iborat?
7. YUNESKO ta'lim sifati modelida qanday asosiy elementlar mavjud?
8. XXI asr ko'nikmalarida qanday asosiy guruhlar ajratiladi?
9. Nima uchun ta'lim natijalarini xalqaro darajada taqqoslash murakkab hisoblanadi?
10. Ta'lim jarayoni sifati va ta'lim muhiti sifati o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?

1.2–§. Xalqaro ta'lim sifatini baholashda qo'llaniladigan asosiy mezonlar va indikatorlar

Xalqaro ta'lim sifatini baholash bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimlarining samaradorligini aniqlash, ularni o'zaro taqqoslash hamda rivojlantirish yo'nalishlarini belgilashda muhim o'rin tutadi. Ta'lim sifati tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u faqatgina o'quvchilarning bilim darajasi bilan cheklanib qolmay, balki ta'lim jarayonining tashkil etilishi, o'quv muhiti, pedagogik yondashuvlar, resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi hamda natijaviy ko'rsatkichlarni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli xalqaro miqyosda ta'lim sifatini baholashda bir nechta mezonlar va indikatorlar tizimi ishlab chiqilgan bo'lib, ular orqali ta'lim tizimlarining real holati kompleks tarzda tahlil qilinadi.

Xalqaro baholash tizimlarida eng asosiy yondashuvlardan biri kompetensiyaga asoslangan baholash hisoblanadi. Bu yondashuv o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini ham aniqlashga qaratilgan. Kompetensiya tushunchasi bilim, ko'nikma, malaka, munosabat va qadriyatlarning integratsiyalashgan tizimi sifatida talqin qilinadi. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro baholash tizimlari o'quvchilarning real hayotiy muammolarni hal qilish, mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini o'lchashga alohida e'tibor beradi.

Ta'lim sifatini baholashda qo'llaniladigan muhim mezonlardan biri bu kognitiv (bilish) indikatorlardir. Kognitiv indikatorlar o'quvchilarning bilim darajasi, tushunish qobiliyati, tahlil qilish, sintez qilish va baholash kabi yuqori darajadagi fikrlash jarayonlarini o'z ichiga oladi. Xalqaro baholash dasturlarida, masalan, PISA tadqiqotlarida aynan o'quvchilarning bilimni qay darajada qo'llay olishi, muammoli vaziyatlarda yechim topishi va tanqidiy fikrlash darajasi asosiy mezon sifatida qaraladi. Bu indikatorlar ta'limning sifatini an'anaviy yodlashga asoslangan yondashuvdan farqli ravishda, amaliy kompetensiyalar asosida baholash imkonini beradi.

Ikkinchi muhim mezon sifatida ta'lim resurslari va sharoitlari indikatorlari ko'rib chiqiladi. Bu indikatorlar ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi, o'quv materiallari bilan ta'minlanganlik darajasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari

hamda sinf xonalarining holati kabi omillarni o'z ichiga oladi. Zamonaviy ta'lim sifati yuqori texnologiyalar bilan integratsiyalashgan muhitda shakllanishi sababli, raqamli resurslar va innovatsion vositalarning mavjudligi ham muhim indikatorlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning malaka darajasi, ularning professional rivojlanish imkoniyatlari ham ta'lim resurslari tarkibida baholanadi.

Uchinchi muhim yo'nalish pedagogik jarayon sifati bilan bog'liq indikatorlardir. Bu indikatorlar o'qitish metodlari, dars jarayonining tashkil etilishi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, shuningdek, baholash tizimining samaradorligini o'z ichiga oladi. Xalqaro tajribada interfaol, o'quvchini markazga qo'yuvchi pedagogik yondashuvlar yuqori samaradorlikka ega ekani isbotlangan. Shu sababli zamonaviy baholash tizimlari an'anaviy ma'ruza uslubiga asoslangan darslar emas, balki o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan metodlarni afzal ko'radi. Formativ baholash tizimi ham alohida indikator sifatida qaralib, u o'quv jarayonining uzluksiz monitoringini ta'minlaydi.

Ta'lim sifati indikatorlarining yana bir muhim guruhi ijtimoiy va kontekstual omillar bilan bog'liqdir. Bu yerda o'quvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy holati, oilaviy muhiti, madaniy konteksti hamda jamiyatdagi tenglik darajasi inobatga olinadi. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyati faqat maktab omillari bilan emas, balki ularning ijtimoiy muhiti bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu sababli ta'lim sifatini baholashda tenglik va inklyuzivlik tamoyillari muhim indikator sifatida qaraladi. Bu esa barcha o'quvchilarga teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish darajasini aniqlashga yordam beradi.

Natijaviy indikatorlar ham xalqaro baholash tizimlarida markaziy o'rinni egallaydi. Bu indikatorlar o'quvchilarning akademik natijalari, bilim darajasi, kompetensiyalarni egallash darajasi hamda ularning kelajakdagi ta'lim va mehnat bozoriga tayyorlik darajasini o'z ichiga oladi. Xususan, PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro dasturlar aynan natijaviy ko'rsatkichlar orqali mamlakatlarning ta'lim tizimlarini reyting asosida baholaydi. Bu natijalar davlatlar uchun ta'lim siyosatini qayta ko'rib chiqish va islohotlar amalga oshirishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, ta'lim sifatini baholashda affektiv indikatorlar ham muhim ahamiyatga ega. Bu indikatorlar o'quvchilarning motivatsiyasi, o'qishga bo'lgan qiziqishi, ijtimoiy munosabati va ta'limga bo'lgan munosabatini o'lchaydi. Motivatsiya darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar odatda ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etadi va yuqori natijalarga erishadi. Shu sababli xalqaro baholash tizimlari nafaqat bilimni, balki o'quvchilarning ta'limga bo'lgan psixologik munosabatini ham o'rganadi.

Yana bir muhim jihat – bu ta'lim tizimining boshqaruv samaradorligi indikatorlaridir. Bu indikatorlar ta'lim siyosatining samaradorligi, maktablarni boshqarish tizimi, resurslarning taqsimlanishi va monitoring mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Samarali boshqaruv tizimi ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi, chunki u resurslardan oqilona foydalanish va strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Xalqaro ta'lim sifatini baholash tizimlarida indikatorlar faqat alohida o'lchov sifatida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida qaraladi. Ya'ni, har bir indikator boshqa indikatorlar bilan uzviy aloqada bo'lib, umumiy ta'lim sifati haqidagi kompleks tasavvurni shakllantiradi. Masalan, resurslar sifati pedagogik jarayonga ta'sir qiladi, pedagogik jarayon esa natijaviy ko'rsatkichlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu tarzda ta'lim sifati ko'p omilli va tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Xalqaro ta'lim sifatini baholashda qo'llaniladigan mezonlar va indikatorlar ta'lim tizimining barcha jihatlarini qamrab oluvchi murakkab va ko'p darajali tizimni tashkil etadi. Ushbu indikatorlar orqali nafaqat o'quvchilarning bilim darajasi, balki ta'lim jarayonining samaradorligi, resurslar bilan ta'minlanganlik holati, ijtimoiy tenglik darajasi va boshqaruv sifati ham baholanadi. Bu esa davlatlarga o'z ta'lim tizimlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini beradi. Natijada esa global miqyosda raqobatbardosh, samarali va adolatli ta'lim tizimlarini shakllantirishga erishiladi.

So'nggi o'n yilliklar turli mamlakatlarning ta'lim natijalarini baholashga yagona yondashuvlarni ishlab chiqish hamda xalqaro qiyosiy tadqiqotlarni o'tkazish bo'yicha sa'y-harakatlarini birlashtirishi bilan tavsiflanadi. Ushbu tadqiqotlar ta'lim holati haqida qimmatli ma'lumotlar

beradi, o'quvchilarning tayyorgarligini xalqaro standartlar bilan solishtirish imkonini yaratadi hamda dunyo bo'yicha ta'lim sifatini monitoring qilishga xizmat qiladi.

Bunday tadqiqotlarni o'tkazishda yetakchi rol bir nechta tan olingan tashkilotlarga tegishli: Ta'lim yutuqlarini baholash bo'yicha Xalqaro assotsiatsiya - IEA, matematika va tabiiy fanlar ta'limi sifatini baholash bo'yicha xalqaro qiyosiy tadqiqot loyihasi - TIMSS, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti - OECD.

Baholash jarayonida eng umumiy ko'nikmalar: fikrlash, dalillash, muammolarni qo'yish va hal qilish, modellash, natijalarni turli usullarda ifodalash, kommunikativ ko'nikmalar hamda uch darajadagi kompetensiyalar (bilish, qo'llash, mulohaza yuritish) baholanadi.

Yuqorida keltirilgan har bir tadqiqot ikki bosqichni o'z ichiga oladi:

1. Ta'lim tizimining ishtirokchi mamlakatlardagi holatini o'rganish, shuningdek, dasturlar, darsliklar hamda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish asosida dunyoda ta'lim rivojlanish tendensiyalarini aniqlash;

2. Ishtirokchi mamlakatlarda maktab o'quvchilarining umumiy ta'lim tayyorgarlik darajasini qiyosiy baholash hamda o'qitish natijalariga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash.

Ta'lim sohasidagi islohotlar bo'yicha adabiyotlar tahlili har bir darajada ta'lim sifati bo'yicha islohotlarga yo'nalish beradigan uchta asosiy tendensiyaning ajratib ko'rsatish imkonini beradi:

- yangi avlod standartlarini yaratish (uzluksiz ta'lim natijalari va ularning fanlar kesimidagi aniqlashtirilishi, ta'lim natijalarini darajali tarzda tavsiflashda sifat va miqdoriy darajalar, standartlarning operatsion xarakteri baholash mezonini sifatida fanlarga oid ko'nikmalar);

- ta'lim sifatini baholashning vositalari va texnologiyalarini ishlab chiqish;

- boshqaruv tuzilmalariga ta'lim sifatini baholash natijalari haqida ma'lumot olish va zarur hollarda o'zgarishlarni amalga oshirishni boshlash imkonini beruvchi teskari aloqa tizimlarini yaratish.

Xorijiy mamlakatlarda standartlarni ishlab chiqish maqsadlari quyidagicha belgilanadi:

barcha o'quvchilar, asosan majburiy ta'lim bosqichidagi o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan ta'lim mazmunini belgilash;
mamlakatda ta'limni takomillashtirish va uning darajasini oshirish;
o'quvchilarning yutuqlarini baholash va o'lchash uchun asos yaratish;
o'qituvchilar, o'quvchilar, ularning ota-onalari va jamoatchilikni o'quvchilardan kutiladigan natijalar haqida xabardor qilish.

Zamonaviy ta'lim sifatini baholash amaliyotida baholashga ikki xil yondashuvni ajratish mumkin: baholashni tekshirish va nazorat vositasi sifatida ko'rish hamda baholashni ta'lim tashkilotining o'zini-o'zi rivojlantirish vositasi sifatida qarash.

Ta'lim sifatining eng muhim harakatlantiruvchi kuchlari mustaqil va kompetent o'qituvchilar, mustaqil va o'zini o'zi boshqaruvchi maktablar, ota-onalar va maktablar o'rtasidagi muloqot, shuningdek, maktablar va ta'lim siyosatini olib boruvchi idoralar o'rtasidagi dialog hisoblanadi.

Nazorat savollari

1. Xalqaro ta'lim sifatini baholash nima uchun globallashtirish sharoitida muhim hisoblanadi?
2. Ta'lim sifati tushunchasi qanday asosiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi?
3. Kompetensiyaga asoslangan baholash yondashuvi nimaga qaratilgan?
4. Kognitiv indikatorlar nimani o'lchaydi va ularga nimalar kiradi?
5. Ta'lim resurslari va sharoitlari indikatorlariga qanday omillar kiradi?
6. Pedagogik jarayon sifati indikatorlari nimalarni o'z ichiga oladi?
7. Ijtimoiy va kontekstual omillar ta'lim sifatiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
8. PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlarning asosiy maqsadi nima?
9. Xalqaro ta'lim sifatini baholash tizimlarida indikatorlar qanday o'zaro bog'liq?
10. Ta'lim sifatini oshirishda mustaqil o'qituvchi va maktablar qanday rol o'ynaydi?

1.3–§. Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalaridan foydalanish va ta'lim tizimini takomillashtirish yo'llari

Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalari zamonaviy ta'lim siyosatini shakllantirishda eng muhim axborot manbalaridan biri hisoblanadi. Globallashtirish jarayoni kuchaygan sari mamlakatlar o'z ta'lim tizimlarini nafaqat ichki mezonlar asosida, balki xalqaro standartlar bilan taqqoslash orqali ham baholashga ehtiyoj sezmoqda. Shu nuqtayi nazardan, PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlar ta'lim tizimlarining samaradorligini aniqlash, o'quvchilar kompetensiyalarini baholash hamda ta'lim siyosatini takomillashtirish uchun asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro baholash natijalari, birinchi navbatda, davlatlarga o'z ta'lim tizimining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi. Ushbu natijalar asosida ta'lim dasturlarini qayta ko'rib chiqish, o'qitish metodlarini takomillashtirish, o'quv materiallarini modernizatsiya qilish va pedagog kadrlar malakasini oshirish bo'yicha qarorlar qabul qilinadi. Ta'lim tizimida islohotlar olib borish uchun empirik ma'lumotlarning mavjudligi juda muhim, chunki ular subyektiv baholashlardan ko'ra aniqroq va ishonchliroq hisoblanadi.

Xalqaro tadqiqotlar natijalari faqat reyting tuzish uchun emas, balki chuqur tahliliy maqsadlarda ham ishlatiladi. Masalan, PISA tadqiqotlari o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematik savodxonligi va tabiiy fanlar bo'yicha kompetensiyalarini baholaydi. Bu natijalar o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo'llash darajasini ko'rsatadi. TIMSS esa ko'proq o'quv dasturlariga asoslangan bilimlarni tekshiradi, ya'ni maktabdagi o'quv dasturining o'zlashtirilish darajasini baholaydi. PIRLS esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish va matnni tushunish kompetensiyalarini o'rganadi.

Ayniqsa, PIRLS tadqiqoti boshlang'ich ta'lim sifatini baholashda juda muhim o'rin tutadi. Chunki o'qish savodxonligi keyingi barcha fanlarni o'zlashtirish uchun asosiy kompetensiya hisoblanadi. Agar o'quvchi matnni tushunishda qiynalsa, u matematika, tabiiy fanlar yoki ijtimoiy fanlarni ham to'liq o'zlashtira olmaydi. Shu sababli PIRLS natijalari ko'plab davlatlar uchun boshlang'ich ta'lim islohotlarini belgilashda asosiy indikatorlardan biri hisoblanadi.

PIRLS tadqiqoti natijalari odatda ikki asosiy yo‘nalishda tahlil qilinadi: birinchisi – o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi darajasi, ikkinchisi esa ushbu natijalarga ta’sir etuvchi omillar. O‘qish savodxonligi matnni tushunish, uni tahlil qilish, asosiy g‘oyani aniqlash va xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning muvaffaqiyati faqat maktabdagi ta’lim sifati bilan emas, balki oilaviy muhit, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit va o‘qishga bo‘lgan motivatsiya bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Xalqaro baholash natijalaridan foydalanishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bu ta’lim siyosatini shakllantirishdir. Davlatlar ushbu natijalar asosida o‘z milliy ta’lim standartlarini qayta ko‘rib chiqadilar. Masalan, agar biror davlatda o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi past bo‘lsa, u holda boshlang‘ich ta’limda o‘qish strategiyalarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar joriy etiladi. Bu jarayonda PIRLS natijalari ayniqsa muhim, chunki u boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish kompetensiyasini batafsil ko‘rsatadi.

Ta’lim tizimini takomillashtirish yo‘llaridan biri bu o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishini kuchaytirishdir. Xalqaro tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi sifati ta’lim natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun ko‘plab davlatlar o‘qituvchilarni qayta tayyorlash, ularning metodik bilimlarini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha islohotlar olib bormoqda.

Bundan tashqari, ta’lim tizimini takomillashtirishda o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Xalqaro baholash natijalari ko‘pincha o‘quv dasturi va real hayot talablari o‘rtasida tafovut mavjudligini ko‘rsatadi. Shu sababli kompetensiyaga asoslangan ta’lim yondashuvi keng joriy etilmoqda. Bu yondashuvda o‘quvchilar faqat nazariy bilim emas, balki amaliy ko‘nikmalarni ham egallaydilar.

Yana bir muhim yo‘nalish bu ta’lim muhitini yaxshilashdir. Xalqaro tadqiqotlar natijalari ko‘rsatadiki, sinfdagi psixologik muhit, o‘quvchilar soni, texnologik ta’minot va infratuzilma ta’lim sifatiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, PIRLS natijalari yuqori bo‘lgan mamlakatlarda odatda boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar soni kamroq bo‘ladi va o‘qituvchi har bir o‘quvchiga ko‘proq individual yondasha oladi.

Ta'lim sifatini oshirishda yana bir muhim yo'nalish bu raqamli texnologiyalarni joriy etishdir. Raqamli ta'lim platformalari, elektron darsliklar va interaktiv metodlar o'quvchilarning o'quv jarayoniga qiziqishini oshiradi. Xalqaro tadqiqotlar natijalari raqamli savodxonlik yuqori bo'lgan mamlakatlarda ta'lim natijalari ham yaxshiroq ekanini ko'rsatadi.

Shuningdek, ta'lim tizimini takomillashtirishda baholash tizimini isloh qilish ham muhimdir. An'anaviy baholash usullari o'quvchilarning faqat yodlash qobiliyatini o'lchasa, zamonaviy baholash tizimlari ularning tahliliy va tanqidiy fikrlashini ham baholaydi. PIRLS, PISA va TIMSS aynan shu yondashuvga asoslangan bo'lib, ular o'quvchilarning real kompetensiyalarini aniqlashga xizmat qiladi.

Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalaridan foydalanish faqat umumiy tahlil bilan cheklanmaydi, balki turli mamlakatlar tajribasini o'rganish va ularni milliy ta'lim tizimiga moslashtirishni ham o'z ichiga oladi. Xususan, yuqori natijalarga erishgan davlatlar tajribasi xalqaro tadqiqotlar natijalarini amaliyotga tatbiq etishning muhim manbai hisoblanadi. Masalan, Finlyandiya, Singapur, Janubiy Koreya va Yaponiya kabi davlatlar PIRLS hamda PISA natijalarida yuqori o'rinlarni egallab keladi. Ushbu mamlakatlarda ta'lim tizimi kompetensiyaga asoslangan yondashuv, o'qituvchilarning yuqori professional darajasi va o'quvchilarning individual rivojlanishiga yo'naltirilgan ta'lim muhitiga asoslanadi.

Finlyandiya tajribasida ta'lim sifati asosan o'qituvchilarning mustaqilligi va yuqori malakasi bilan belgilanadi. O'qituvchilar magistr darajasiga ega bo'lishi va pedagogik faoliyatda katta erkinlikka ega bo'lishi talab etiladi. Bu esa o'quv jarayonini moslashuvchan va individual yondashuv asosida tashkil etish imkonini beradi. Natijada o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi va PIRLS hamda PISA tadqiqotlaridagi natijalari yuqori bo'ladi.

Singapur tajribasi esa markazlashgan ta'lim siyosati va aniq belgilangan milliy standartlar bilan ajralib turadi. Bu davlatda ta'lim tizimi doimiy monitoring qilinadi va xalqaro baholash natijalari asosida tezkor islohotlar amalga oshiriladi. Singapurda o'qish savodxonligi va matematik

kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi, bu esa PIRLS va TIMSS natijalarida yuqori ko'rsatkichlarni ta'minlaydi.

Xalqaro baholash natijalaridan foydalanishning yana bir muhim yo'nalishi bu ta'lim tizimida monitoring va teskari aloqa mexanizmlarini yaratishdir. Teskari aloqa tizimi ta'lim jarayonining barcha bosqichlaridan ma'lumot yig'ish va uni tahlil qilish asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi. Bu tizim orqali maktablar, o'qituvchilar va ta'lim boshqaruv organlari o'rtasida samarali axborot almashinuvi yo'lga qo'yiladi. Natijada ta'lim sifati doimiy ravishda yaxshilanib boradi.

PIRLS tadqiqoti natijalari ayniqsa boshlang'ich ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi. PIRLS ma'lumotlari o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishda qaysi omillar samarali ekanini ko'rsatadi. Masalan, ota-onalarning ta'lim jarayoniga jalb etilishi, uyda o'qish muhitining mavjudligi va o'qituvchilarning interfaol metodlardan foydalanishi o'quvchilarning natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ko'plab davlatlar PIRLS natijalariga asoslanib boshlang'ich ta'lim dasturlarini qayta ishlab chiqmoqda.

Ta'lim tizimini takomillashtirishda raqamli transformatsiya ham muhim o'rin tutadi. Zamonaviy ta'limda elektron resurslar, onlayn platformalar va sun'iy intellekt asosidagi o'quv tizimlari keng qo'llanilmoqda. Bu esa o'quvchilarga individual o'qish trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni samarali qo'llaydigan mamlakatlarda o'quvchilarning kompetensiya darajasi ancha yuqori bo'ladi.

Ta'lim sifatini oshirishning yana bir yo'li bu inklyuziv ta'limni rivojlantirishdir. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilarga, ularning ijtimoiy, jismoniy yoki psixologik holatidan qat'i nazar, teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishni nazarda tutadi. Xalqaro baholash natijalari shuni ko'rsatadiki, teng imkoniyatlar mavjud bo'lgan tizimlarda o'quvchilarning umumiy natijalari yuqoriroq bo'ladi. Shu sababli ko'plab mamlakatlar ta'limda tenglik va inklyuzivlik siyosatini kuchaytirmoqda.

Ta'lim tizimini takomillashtirishda yana bir muhim omil bu o'quv dasturlarini kompetensiyaga asoslangan modelga o'tkazishdir. An'anaviy yondashuvda asosiy e'tibor bilimlarni yodlashga qaratilgan bo'lsa,

kompetensiyaga asoslangan yondashuvda o'quvchilarning amaliy ko'nikmalari, tanqidiy fikrlashi va muammolarni hal qilish qobiliyati rivojlantiriladi. PIRLS va PISA natijalari aynan shu yondashuv samaradorligini ko'rsatib bermoqda.

Bundan tashqari, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi ta'lim sifatini oshirishda hal qiluvchi omillardan biridir. Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi sifati yuqori bo'lgan tizimlarda o'quvchilarning natijalari ham yuqori bo'ladi. Shu sababli ko'plab davlatlar o'qituvchilarni tayyorlash tizimini kuchaytirish, ularni doimiy malaka oshirish kurslariga jalb etish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni o'rgatishga katta e'tibor qaratmoqda.

Ta'lim sifatini baholash natijalaridan foydalanishning yana bir muhim jihati bu strategik rejalashtirishdir. Xalqaro ma'lumotlar asosida davlatlar uzoq muddatli ta'lim strategiyalarini ishlab chiqadilar. Bu strategiyalar ta'lim tizimini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish, infratuzilmani yaxshilash va raqamli transformatsiyani amalga oshirishga qaratiladi.

Shuningdek, ta'lim tizimini takomillashtirishda jamoatchilik ishtiroki ham muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar, mahalliy hamjamiyat va nodavlat tashkilotlar ta'lim jarayonini rivojlantirishda faol ishtirok etishi kerak. Bu esa ta'lim tizimini yanada shaffof va samarali qiladi.

Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalaridan foydalanish ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning eng muhim vositalaridan biridir. PIRLS, TIMSS va PISA kabi xalqaro tadqiqotlar nafaqat ta'lim tizimining holatini baholaydi, balki uni takomillashtirish uchun aniq yo'nalishlar ham beradi. Ushbu natijalar asosida davlatlar o'z ta'lim siyosatini qayta ko'rib chiqadi, o'quv dasturlarini modernizatsiya qiladi va o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshiradi.

Xalqaro baholash tizimlari ta'limni global darajada rivojlantirish, sifatli va raqobatbardosh inson kapitalini shakllantirish hamda jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlashda asosiy strategik vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalaridan foydalanish jarayonida yana bir muhim yo'nalish bu ta'lim siyosatini dalillarga asoslangan boshqaruv tamoyili asosida yuritishdir. Bu yondashuvga ko'ra, ta'lim

sohasidagi har qanday islohotlar subyektiv fikrlar yoki taxminlarga emas, balki aniq empirik ma'lumotlar va xalqaro tadqiqotlar natijalariga tayanishi kerak. Shu jihatdan PIRLS natijalari boshlang'ich ta'limdagi o'qish savodxonligini rivojlantirish bo'yicha eng muhim daliliy asoslardan biri hisoblanadi.

Dalillarga asoslangan boshqaruv tizimi ta'lim sifatini oshirishda samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Masalan, PIRLS natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qish savodxonligi past bo'lgan mamlakatlarda o'quvchilar matnni o'qiydi, lekin uning mazmunini chuqur tushunmaydi. Bunday holatlarni bartaraf etish uchun o'qitish metodikasini o'zgartirish, ya'ni "o'qish uchun o'rganish" yondashuvidan "tushunib o'qish" modeliga o'tish zarur bo'ladi. Bu esa o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim sifatini takomillashtirishda raqamli ekotizimlarni rivojlantirish ham strategik ahamiyatga ega. Raqamli ta'lim platformalari orqali o'quvchilar individual o'qish tezligida bilim olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa differensial ta'limni amalga oshirishga yordam beradi. PIRLS va boshqa xalqaro tadqiqotlar natijalari raqamli texnologiyalarni faol qo'llaydigan ta'lim tizimlarida o'quvchilarning o'qish va tahlil qilish ko'nikmalari sezilarli darajada yuqori ekanini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, ta'lim sifatini oshirishda maktabgacha va boshlang'ich ta'limning uzviyligi juda muhimdir. PIRLS tadqiqoti aynan boshlang'ich sinf o'quvchilarining natijalarini o'rganar ekan, u maktabgacha ta'limdagi tayyorgarlik darajasi keyingi bosqichdagi muvaffaqiyatga bevosita ta'sir qilishini ko'rsatadi. Shu sababli ko'plab davlatlar maktabgacha ta'limni majburiy va sifatli bosqichga aylantirishga harakat qilmoqda.

Ta'lim tizimini takomillashtirishda yana bir yo'nalish bu o'quvchilarning individual ehtiyojlariga yo'naltirilgan ta'lim modelidir. Ushbu modelda har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va o'rganish tezligi hisobga olinadi. Bu yondashuv nafaqat o'quv natijalarini yaxshilaydi, balki o'quvchilarning ta'limga bo'lgan motivatsiyasini ham oshiradi.

Xalqaro baholash natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifati yuqori bo'lgan davlatlarda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat

hamkorlikka asoslangan bo'ladi. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va fasilitator rolini bajaradi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil fikrlash va o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimini takomillashtirishda davlat, maktab va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik juda muhimdir. Ota-onalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etganda, o'quvchilarning natijalari sezilarli darajada yaxshilanadi. Shu sababli ko'plab mamlakatlar ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb etish bo'yicha maxsus dasturlarni amalga oshirmoqda.

Umuman olganda, xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalari ta'lim tizimini kompleks ravishda rivojlantirish uchun strategik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tizimlardan foydalanish orqali davlatlar o'z ta'lim siyosatini takomillashtiradi, raqobatbardosh inson kapitalini shakllantiradi va global ta'lim maydonida o'z o'rnini mustahkamlaydi. Eng muhimi esa, ta'lim sifati oshishi jamiyatning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Nazorat savollari

1. Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalari zamonaviy ta'lim siyosatida qanday rol o'ynaydi?
2. PISA, TIMSS va PIRLS tadqiqotlarining asosiy maqsadi nima?
3. Xalqaro baholash natijalari davlatlarga qanday imkoniyatlar yaratadi?
4. PISA tadqiqoti qanday kompetensiyalarni baholaydi?
5. TIMSS va PIRLS tadqiqotlari o'rtasidagi asosiy farq nimada?
6. PIRLS tadqiqotining boshlang'ich ta'limdagi ahamiyati nimada?
7. PIRLS natijalari o'quvchilarning o'qish savodxonligini qaysi jihatlar orqali tahlil qiladi?
8. Ta'lim sifatini oshirishda o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi nima uchun muhim?
9. Raqamli texnologiyalar ta'lim sifatiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
10. Xalqaro baholash natijalari ta'lim tizimini takomillashtirishda qanday strategik ahamiyatga ega?

II BOB. PIRLS TADQIQOTINING NATIJALARI, OMILLARI VA TA'LIM SIFATIGA TA'SIRI

2.1–§. PIRLS tadqiqotining mazmuni, maqsadi va metodologik asoslari

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholovchi xalqaro tadqiqot. Har 5 yilda o'tkaziladigan ushbu dastur IEA (Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi) tomonidan tashkil etiladi va ta'lim sifatini oshirish uchun o'qish savodxonligini baholaydi. Tadqiqot 2001, 2006, 2011, 2016 va 2021-yillarda o'tkazilgan.

O'qish savodxonligi o'quvchilarning boshlang'ich maktab yillarida o'zlashtirgan eng muhim qobiliyatlaridan biridir. PIRLS ishtirokchilari orasida ta'lim tizimlari deb ataladigan mamlakatlar va submilliy tashkilotlar mavjud. PIRLS to'rtinchi sinfdagi bolalarning o'qishdagi yutuqlari va tajribalariga e'tibor qaratadi. Tadqiqot o'qish savodxonligini rivojlantirish bilan bog'liq omillarga qaratilgan yozma test va bir qator so'rovnomalarni o'z ichiga oladi. PIRLS 2001-yilda 35 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga, 2006-yilda 45 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga, 2011-yilda 53 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga va 2016-yilda 61 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga o'tkazildi.

PIRLS - bu puxta tuzilgan o'qishni baholash bo'lib, u to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini tekshirish va to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholashga oid ma'lumotlarni to'plash uchun so'rovnomalardan iborat. PIRLSning to'rtta maqsadi bor:

1. Har bir ishtirok etuvchi davlat ta'lim tizimida xalqaro miqyosda taqqoslanadigan savodxonlik darajasini belgilash uchun mos keladigan o'qish savodxonligini baholash uchun xalqaro miqyosda amal qiladigan vositalarni ishlab chiqish;

2. Har bir ishtirok etuvchi davlat ta'lim tizimidagi maktabdagi to'rtinchi sinf o'quvchilarining savodxonlik profillarini xalqaro miqyosda tavsiflash;

3. Har bir ishtirok etuvchi davlat ta'lim tizimidagi to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish odatlarini tavsiflash;

4. Maktabdagi to'rtinchi sinf o'quvchilarining savodxonlik darajasi va o'qish odatlari bilan bog'liq uy, maktab va ijtimoiy omillarni aniqlash.

PIRLS ikkita o'qish maqsadining har biri doirasida to'rtta asosiy tushunish jarayonini baholaydi: aniq taqdim etilgan ma'lumotlarga e'tibor qaratish va ularni ajratib olish; oddiy xulosalar chiqarish, g'oyalar va ma'lumotlarni talqin va integratsiya qilish; hamda kontent va matn elementlarini kreativ baholash.

PIRLS o'qish savodxonligining uchta jihatiga e'tibor qaratadi: o'qish maqsadlari; tushunish jarayonlari; o'quvchilarning o'qish xatti-harakatlari va munosabatlari. Dastlabki ikkita jihat har bir ishtirok etuvchi o'quvchiga o'tkaziladigan PIRLS baholash komponenti orqali o'lchanadi.

Uchinchi o'lchov, ya'ni o'qish xatti-harakatlari va munosabatlari, alohida so'rovnoma komponenti yordamida o'lchanadi. 2016-yilda PIRLS ma'muriyati PIRLS baholashini, shuningdek, onlayn axborot o'qishni baholash bo'lgan ePIRLSni ham kiritdi.

PIRLS 2021 konferensiyasida yangi veb-sistemadagi raqamli baholash tizimi, digitalPIRLS taqdim etdi. DigitalPIRLS mamlakatlarga to'liq kompyuterlashtirilgan baholashdan foydalanish imkonini beradi.

Barcha vositalarning manba versiyalari (baholash bukletlari, ePIRLS baholash, so'rovnomalar va qo'llanmalar) ingliz tilida tayyorlangan va har bir ta'lim tizimidagi asosiy tilga yoki o'qitish tillariga tarjima qilingan. Bundan tashqari, ba'zan, hatto asosiy ta'lim tili ingliz tili bo'lgan mamlakatlarda ham, madaniy xususiyatlarni hisobga olish uchun vositani moslashtirish zarurati yuzaga keldi.

PIRLS tomonidan mo'ljallangan baholash komponentining birinchi jhati o'qish maqsadlaridir. O'qish komponentining maqsadlari yosh o'quvchilarning materiallarni o'qishining ikkita asosiy sababini o'z ichiga oladi: adabiy tajriba va ma'lumot olish hamda ulardan foydalanish. O'quvchilarning adabiy tajriba uchun o'qish qobiliyatini baholash uchun badiiy matnlar qo'llaniladi. O'quvchilarning ma'lumot olish va ulardan foydalanish ko'nikmalarini baholash uchun badiiy bo'lmagan matnlar qo'llaniladi. 2016-yilda adabiy tajriba, ma'lumot olish va ulardan foydalanish PIRLS o'qish ko'nikmalarini baholash har bir jihatining 50 foizini tashkil etdi. PIRLS baholash komponentining ikkinchi jhati

tushunish jarayonlari bo‘lib, u o‘quvchilar matnni qanday talqin qilishlari va tushunishlarini tasvirlaydi. 2016-yilda bu jihat to‘rtta toifadan iborat edi: aniq ifodalangan ma’lumotlarga e’tibor qaratish va ularni olish (20 foiz), to‘g‘ridan-to‘g‘ri xulosalar chiqarish (30 foiz), g‘oyalar va ma’lumotlarni talqin qilish hamda birlashtirish (30 foiz) kontent va matn elementlarini kreativ baholash (20 foiz).

PIRLS savodxonlik testlarida baholash elementlarining yarmi har bir o‘qish maqsadiga bag‘ishlangan bo‘lsa, ePIRLS onlayn testi faqat ma’lumot olish va undan foydalanish maqsadida o‘qishga qaratilgan. PIRLS savodxonlik testi o‘qishni o‘zlashtirishning dastlabki bosqichidagi o‘quvchilar uchun mo‘ljallanganligi sababli, testlarning aksariyati (umumiy testning 50 foizi) o‘qishni tushunishning asosiy jarayonlarini - aniq bayon qilingan ma’lumotlarga diqqatni jamlash va ularni qayta tiklash qobiliyatini baholaydi.

Ikkinchi komponent, so‘rovnomalar, o‘qish xatti-harakati va munosabatlari (PIRLS dasturi tomonidan maqsad qilingan savodxonlikning uchinchi jihati) haqida ma’lumot to‘playdi va natijalarni baholash uchun kontekst yaratishga yordam beradi. Ushbu so‘rovnomalar o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan munosabati, odatlari va uy vazifalari, maktab ichidagi va undan tashqaridagi hayotlari; o‘qituvchilarning o‘qitish va o‘rganishga bo‘lgan munosabati va e’tiqodlari, o‘qitish topshiriqlari, sinf hajmi va tashkil etilishi, o‘qitish amaliyoti va kasbiy rivojlanish tadbirlarida ishtirok etishi; direktorlarning siyosat va byudjet majburiyatlari, o‘quv dasturi va o‘qitish masalalari hamda o‘quvchilarning xulq-atvori haqidagi qarashlari, shuningdek, maktablar va kurslarni tashkil etish tavsiflari kabi mavzularga qaratilgan.

PIRLS asosiy baholashining bir qismi sifatida har bir o‘quvchi PIRLS o‘qish savodxonligi testining asosini tashkil etuvchi ikkita matn to‘plamini o‘z ichiga olgan o‘qishni tushunish bukletini to‘ldiradi. Baholash bloklarining yarmi realistik hikoyalar va an’anaviy ertaklarni o‘z ichiga olgan badiiy matn parchalarini, yarmi esa xronologik va xronologik bo‘lmagan maqolalar, biografik maqola va axborot varaqasi kabi axborot matnlarining parchalarini o‘z ichiga oladi. Matn parchalaridan so‘ng matn

haqida savollar beriladi, ularga talaba tuzilgan javoblar va ko‘p tanlovli javob variantlari yordamida javob beradi.

PIRLS baholash topshiriqlari ishtirokchi davlatlar tomonidan taqdim etiladi va ko‘rib chiqiladi hamda to‘rtinchi sinf darajasi uchun mo‘ljallangan. O‘qish savodxonligining har bir sohasini to‘liq qamrab olish uchun besh soatdan ortiq sinov vaqtiga ega bo‘lgan jami sakkizta test topshiriqlari bloki ishlab chiqildi. Baholash materiallarining har bir bloki kamida 15 ballni ifodalovchi 11 dan 14 tagacha elementni o‘z ichiga olgan. PIRLS o‘qish testi jami 98 ta elementni o‘z ichiga oladi, bu jami 133 ballni tashkil etadi.

Har bir o‘quvchiga testni yakunlash uchun 80 daqiqa vaqt beriladi: ikkita blokning har biri uchun 40 daqiqa, qo‘shimcha ravishda so‘rovnomani to‘ldirish uchun yana 15-30 daqiqa. Matritsali namunalar usuli yordamida o‘qishni tushunish matnlarining sakkizta blokidan o‘nta turli xil o‘quv qo‘llanmalari yaratildi, ularning har biri ikkita matn blokidan iborat. Mumkin bo‘lgan buklet kombinatsiyalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi: 1) adabiy parchalarning ikkita bloki; 2) ma’lumot matnining ikkita bloki; yoki 3) bitta badiiy matn bloki va bitta ma’lumot matni bloki.

Bloklarning bukletlar bo‘yicha taqsimlanishi bukletlarni “bog‘laydi”, bu esa yutuqlar ma’lumotlarini elementlarga javob berish nazariyasi usullari yordamida masshtablash imkonini beradi va PIRLSga o‘quvchi uchun baholashni uzoqroq vaqtga qoldirmasdan, bitta bukletga sig‘adiganidan ko‘proq baholash elementlari uchun vakillik namunasidan olingan natijalarni hisobot qilish imkonini beradi.

PIRLS-2006 baholashi o‘nta matn parchasiga asoslangan edi: beshta adabiy va beshta ma’lumot beruvchi. Har bir parchaga taxminan o‘n ikkita savol qo‘shilgan bo‘lib, jami 126 ta savoldan iborat edi. 2001-yilgi baholashdan tendensiyalarni o‘lchash uchun ikkita adabiy parcha va ikkita ma’lumotnoma parchasi (shuning uchun to‘rtta birlik) saqlanib qoldi, qolgan parchalar (uchta adabiy va uchta ma’lumotnoma) esa yangi edi. Ushbu o‘nta blok yoki parchalar PIRLS 2006 uchun o‘n uchta bukletga tarqatildi va 10 ta baholash bloki bo‘yicha jami 167 ballni tashkil etuvchi 126 ta elementni o‘z ichiga oldi.

PIRLS-2011 baholashining bir qismi sifatida o'nta o'qish matni tanlab olindi: ikkitasi 2001 va 2006 yillardan, to'rttasi faqat 2006 yildan va to'rtta yangi matn. Test 135 ta savoldan iborat bo'lib, uni bajarish uchun olti soatdan ko'proq vaqt ketdi. O'nta bo'lim 2011 yil uchun o'n ikkita baholash bukletlarida tarqatildi. 2001 va 2006 yillardagi baholashlardan olingan oltita keng tarqalgan parchadan foydalanib, ikkala baholashda ishtirok etuvchi ta'lim tizimlarida o'n yillik davr ichida savodxonlik darajasidagi o'zgarishlarni tahlil qilish mumkin.

2016-yilda PIRLS tadqiqoti 12 ta blokdan iborat bo'lib, ularning har biri uchun talabalardan 40 daqiqalik test vaqti talab qilinishi kutilgan edi. O'nta PIRLS blokidan oltitasi avvalgi PIRLS baholashlariga kiritilgan: uchta baholashda ikkitasi (2001, 2006 va 2011), ikkitasi PIRLS 2006 va PIRLS 2011 da va ikkitasi faqat PIRLS 2011 da. PIRLS savodxonligi uchun maxsus o'nta blok ishlab chiqilgan; blok elementlarining to'rttasi ilgari 2011-yilda PIRLSdan oldingi bosqichning bir qismi sifatida ishlatilgan va ikkita blok asosiy PIRLS baholashidan olingan.

PIRLS 2021 dasturi turli xil javob topshiriqlari bilan 18 ta matn blokini o'z ichiga oladi. Har bir buklet ikki qismdan iborat: bittasi adabiy tajribani tasvirlovchi parcha va bittasi ma'lumot beruvchi matn/o'qish materiali. PIRLS 2021 dasturi moslashuvchan guruh dizaynidan foydalanadi. Barcha mamlakatlar bir xil o'qish matnlari va topshiriqlaridan foydalanadilar, ammo har bir mamlakatda turli test versiyalarining tarqalish sur'ati aholining xususiyatlariga moslashtiriladi. Ushbu innovatsion, moslashuvchan dizayn PIRLSning o'qish qobiliyati darajasi turlicha bo'lgan mamlakatlar uchun barcha tarqatish darajalarida o'qish o'lchovlarini yaxshilaydi va o'quvchilarning faolligini oshiradi.

PIRLS tadqiqot dizaynining muhim qismi o'qish savodxonligi bilan bog'liq omillarni (ya'ni, o'qish xulq-atvori va munosabatlarini) aniqlash uchun mo'ljallangan so'rovnomalar to'plamidir. Buning uchun so'rovnomalar direktorlar, o'qituvchilar, ota-onalar va o'quvchilar tomonidan to'ldiriladi. Har bir yangi PIRLS ma'lumotlarini to'plashdan oldin, so'rovnomalarning oldingi versiyalari ishtirokchi mamlakatlarning Milliy tadqiqot koordinatorlari, shuningdek, So'rovnoma elementlarini ko'rib chiqish qo'mitasi nomi bilan tanilgan So'rovnomalarni ishlab chiqish

guruhi tomonidan batafsil ko'rib chiqiladi. So'rovnoma elementlarini ko'rib chiqish qo'mitasi tarkibiga turli ishtirokchi mamlakatlardan kelgan 10-12 ta tajribali Milliy tadqiqot koordinatorlari kiradi, ular PIRLS ma'lumotlarini tahlil qilishgan va o'z mamlakatlarida ma'lumotlardan foydalanmoqdalar. Baholash savollari singari, barcha so'rovnoma elementlari sinovdan o'tkazildi va so'rovnomaning yakuniy versiyasiga kiritilishidan oldin qayta ko'rib chiqiladi.

2001-yilda PIRLS tadqiqoti to'rtta so'rovnoma to'plamini o'z ichiga oldi: testdan o'tayotgan o'quvchi, testdan o'tayotgan o'quvchining ota-onasi yoki asosiy vasiysi, o'quvchining o'qituvchisi va o'quvchining maktab direktori. PIRLS 2006 shuningdek, o'quvchilar, ota-onalar, o'qituvchilar va maktab direktorlari uchun so'rovnomalar o'tkazdi. Bundan tashqari, har bir mamlakatdagi Milliy tadqiqot koordinatorlari o'qish bo'yicha o'qitish maqsadlari haqida ma'lumot beruvchi yangi, onlayn o'quv dasturi so'rovnomasini to'ldirdi. 2011-yil uchun o'qituvchilar, o'quvchilar va direktorlar uchun dastlabki so'rovnomalar oldingi yillarga nisbatan biroz qayta ko'rib chiqildi va respondentlarga ma'lumotlarni to'plashning asosiy usuli sifatida maktab va o'qituvchilar so'rovnomalarining onlayn versiyalari taklif qilindi. O'quv dasturi bo'yicha so'rovnoma ham taqdim etildi. 2016-yilda so'rovnomalar 2011-yildagidan qayta ko'rib chiqildi va ePIRLS talabalari uchun so'rovnoma qo'shildi.

PIRLS o'qish baholashida qatnashuvchi har bir o'quvchi anketani to'ldiradi. So'rovnomada o'quvchilarning uy sharoitlari, masalan, uyda gaplashiladigan tillar, uydagi kitoblar va o'qish uchun boshqa uy resurslari haqida so'raladi. Ushbu so'rovnoma shuningdek, o'quvchilarning maktabdagi tajribalari, jumladan, ularning maktab jamoasiga tegishli ekanligi va bezorilik qurboni bo'lgan-bo'lmaganligi haqida ma'lumot to'playdi. O'quvchilarning so'rovnomasi maktabdan tashqari o'qish odatlari va o'qishga bo'lgan munosabati, jumladan, ularning o'qishni yoqtirishi yoki yoqtirmasligi, o'qishga bo'lgan ishonchi va o'qish darslariga qiziqishi haqida ma'lumotlarni to'playdi. O'quvchilarning so'rovnomasini to'ldirish uchun 15-30 daqiqa vaqt ketadi.

ePIRLS o'quvchi anketasi. ePIRLSda ishtirok etuvchi o'quvchilar ushbu kompyuterga asoslangan baholashning bir qismi sifatida qisqa

anketani to'ldiradilar. So'rovnoma talabalardan kompyuterlardan foydalanish va internetda ma'lumot topish bo'yicha malaka darajasi va tajribasi haqida so'raladi. Ushbu so'rovnomani to'ldirish uchun 5 daqiqa vaqt ketadi.

O'qituvchi so'rovnomasi. PIRLS uchun namuna olingan har bir to'rtinchi sinfning o'qish o'qituvchisi ham so'rovnomani to'ldiradi. Ushbu so'rovnoma o'qituvchilardan o'qish darslari uchun sinf sharoitlari, masalan, sinfning xususiyatlari, o'qish dars vaqti va o'qitish yondashuvlari haqida so'raydi. So'rovnomada shuningdek, o'qituvchilarning kasbiy qoniqishi, ma'lumoti va so'nggi paytlarda kasbiy rivojlanish faoliyati kabi xususiyatlari haqida so'raladi. Ushbu so'rovnomani to'ldirish uchun taxminan 35 daqiqa vaqt ketadi.

Maktab so'rovnomasi. Ishtirok etayotgan har bir maktab direktoridan so'rovnomani to'ldirish so'raladi. Direktorlardan maktab xususiyatlari, masalan, o'quvchilar demografiyasi, maktab muhiti hamda resurslari va texnologiyalarining mavjudligi haqida so'raladi. So'rovnomada direktorning yetakchilik roli, ma'lumoti va tajribasi bilan bog'liq savollar ham mavjud. To'ldirish vaqti taxminan 30 daqiqa.

O'quv dasturi bo'yicha so'rovnoma. Ushbu so'rovnoma birinchi marta 2006-yilgi PIRLS tadqiqotida qo'llanilgan bo'lib, Milliy tadqiqot koordinatorlariga beriladi. Ulardan o'qish bo'yicha o'quv dasturlari bo'yicha milliy siyosatlari, o'qish bo'yicha o'qitish maqsadlari va standartlari, o'qish bo'yicha o'qitish uchun belgilangan vaqt, shuningdek, maktabgacha ta'lim va o'qituvchilarni tayyorlash siyosati haqida ma'lumot berish so'raladi.

Uy so'rovnomasi. "O'qishni o'rganish" so'rovnomasi deb nomlangan uy anketasi PIRLS 2016 ma'lumotlarini to'plashda ishtirok etayotgan har bir o'quvchining ota-onasiga yoki asosiy vasiylariga qaratilgan. Ushbu qisqa anketa uy sharoiti, masalan, uyda gaplashiladigan tillar, ota-onalarning o'qish faoliyati va o'qishga bo'lgan munosabati, ota-onalarning ta'limi va kasbi haqida ma'lumot so'raydi. So'rovnoma shuningdek, o'quvchilarning maktabdan tashqaridagi ta'lim faoliyati va tajribalari, jumladan, maktabgacha ta'lim, erta savodxonlik va hisoblash mashg'ulotlari hamda boshlang'ich maktabning boshida bolaning o'qishga

tayyorligi haqida ma'lumotlarni to'playdi. Ushbu so'rovnoma 10-15 daqiqa vaqtga mo'ljallangan.

PIRLS dasturi o'qituvchilar va siyosatchilarga quyidagi savollarga javob berish orqali yordam beradi:

To'rtinchi sinf o'quvchilari qanchalik yaxshi o'qiydilar?

Bir ta'lim tizimidagi o'quvchilar boshqa ta'lim tizimidagi o'quvchilar bilan qanday taqqoslanadi?

To'rtinchi sinf o'quvchilari o'qishni qadrlashadimi va undan zavqlanishadimi?

Xalqaro miqyosda o'quvchilarning o'qish odatlari va qarashlari qanday farq qiladi?

Ushbu jarayonga yordam berish uchun PIRLS ensiklopediyasi yaratilib, unda har bir mamlakatning ta'lim tizimining profili, xususan, boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun o'qish ta'limiga alohida e'tibor qaratilgan. Ensiklopediya iqtisodiy va ta'lim ko'rsatkichlari bo'yicha umumiy ma'lumotlarni taqdim etadi, ta'lim tizimi qanday tashkil etilganligi va ta'lim bo'yicha qarorlar qanday qabul qilinishini tasvirlaydi. O'qish bo'yicha o'quv dasturi, jumladan, maqsadlar, materiallar va ko'rsatmalar, shuningdek, o'qishdagi yutuqlarni baholash bo'yicha ma'lumotlar ham muhokama qilinadi.

Maqsadli xalqaro auditoriya. Bu har bir ta'lim tizimi o'zining tanlab olingan faoliyatida qamrab olishi kerak bo'lgan sinf yoki yosh darajasi. PIRLS 2001 tadqiqoti uchun maqsadli xalqaro namunalar test vaqtida 9 yoshli bolalarning eng katta ulushiga ega bo'lgan ikkita qo'shni sinfning yuqori bosqichida o'qiyotgan barcha o'quvchilar sifatida aniqlandi. PIRLS 2006, 2011 va 2016 yillar uchun xalqaro miqyosda istalgan aholi soni 4 yillik ta'limni ifodalovchi sinfda o'qiyotgan barcha o'quvchilar sifatida aniqlandi, bu Xalqaro ta'lim standart tasnifi 1-darajasining 1-yilidan boshlab hisoblanadi, bunda test vaqtida o'rtacha yosh kamida 9,5 yoshni tashkil etgan bo'lishi shart.

Tadqiqot uchun tanlashi kerak bo'lgan o'quvchilar guruhi. PIRLS barcha ishtirok etuvchi ta'lim tizimlaridan o'zlarining milliy aholi sonini xalqaro aholi soni ta'rifi iloji boricha yaqinroq belgilashlarini kutmoqda. Masalan, PIRLS 2001 tadqiqotiga ko'ra, agar to'rtinchi sinf ma'lum bir

maktab tizimida 9 yoshli bolalarning eng katta ulushini o'z ichiga olgan ikkita qo'shni sinfning eng kattasi bo'lsa, unda to'rtinchi sinfga qabul qilingan o'quvchilar ushbu maktab tizimi uchun kerakli milliy demografik guruhni ifodalaydi. 2006, 2011 va 2016 yillardagi PIRLS tadqiqotlarida, agar boshlang'ich maktabning to'rtinchi sinfi ma'lum bir ta'lim tizimida 4 yillik o'qishga to'g'ri kelsa, unda to'rtinchi sinfga o'qiyotgan o'quvchilar ushbu ta'lim tizimi uchun kerakli milliy demografik guruhni ifodalaydi.

Milliy tadqiqot koordinatorlari. Har bir mamlakat PIRLS milliy markazi xodimlari bilan birgalikda o'sha mamlakat ichidagi tadqiqotning barcha jihatlarini uchun mas'ul bo'lgan Milliy tadqiqot koordinatorini tayinlaydi. Milliy tadqiqot koordinatorlari baholash materiallarining, jumladan, ballarni baholash va ma'lumotlarni kodlashning mosligini ta'minlashda markaziy rol o'ynaydi va xalqaro miqyosda o'rnatilgan protseduralarga muvofiq PIRLS baholash uchun ma'lumotlarni to'plash va tayyorlash, namuna olish rejasini amalga oshirish, shu jumladan namuna olish jarayonining har bir bosqichini hujjatlashtirish uchun mas'uldir.

Nazorat savollari

1. PIRLS tadqiqoti nima va uning asosiy maqsadi nimadan iborat?
2. PIRLS tadqiqoti qaysi tashkilot tomonidan tashkil etiladi va qachon o'tkaziladi?
3. PIRLS qaysi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholaydi?
4. PIRLS tadqiqoti nechanchi yildan boshlab o'tkazila boshlagan va qaysi yillarda amalga oshirilgan?
5. PIRLS baholashida qanday o'qish maqsadlari (yo'nalishlar) mavjud?
6. PIRLSda o'qish tushunish jarayonlari qanday to'rtta asosiy turga bo'linadi?
7. PIRLS tadqiqotida qanday turdagi matnlar (badiiy va badiiy bo'lmagan) qo'llaniladi?
8. PIRLS so'rovnomalari orqali qanday ma'lumotlar to'planadi?
9. ePIRLS va digitalPIRLS nima va ular PIRLSdan qanday farq qiladi?
10. PIRLS tadqiqotida Milliy tadqiqot koordinatorining vazifasi nimadan iborat?

2.2–§. PIRLS baholash modelining asosiy tamoyillari

Tadqiqotning kontseptual qoidalariga muvofiq, badiiy va axborot (ommabop ilmiy) matnlarni o‘qishda o‘qish ko‘nikmalarining to‘rtta guruhi baholanadi(2.2.1-rasm):

- aniq ifodalangan ma’lumotlarni topish;
- xulosalar chiqarish;
- ma’lumotlarni talqin qilish va umumlashtirish;
- matn mazmuni, lingvistik xususiyatlari va tuzilishini tahlil qilish hamda baholash.

2.2.1-rasm. O‘qish ko‘nikmalari guruhi

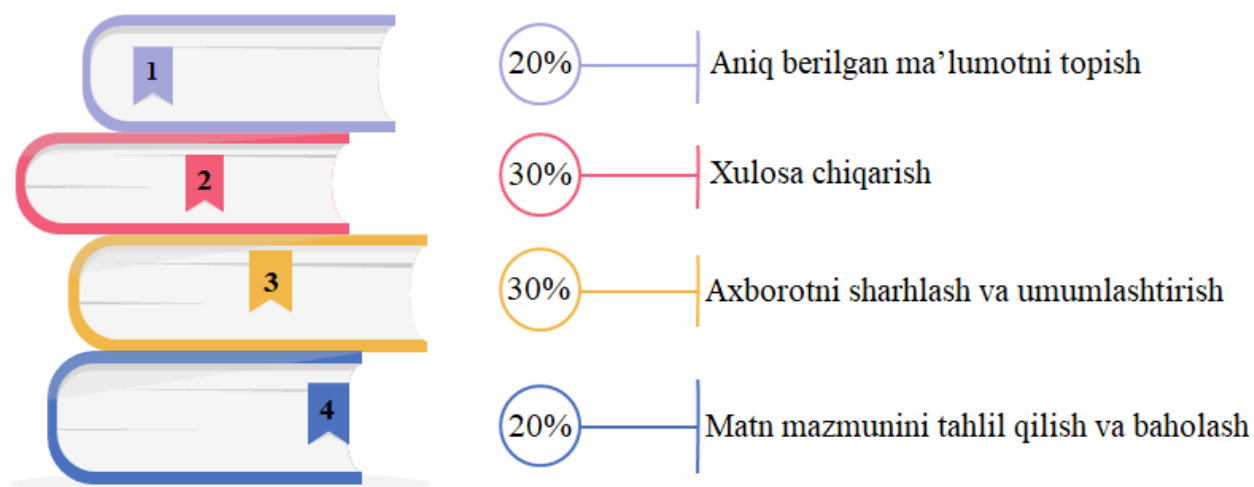
Tadqiqot matnni tushunish uchun zarur bo‘lgan ushbu to‘rtta ko‘nikma guruhini baholashga qaratilgan vazifalarning quyidagi foiz nisbatini aniqladi(2.2.2-rasm):

- Aniq berilgan ma’lumotni topish – vazifalar umumiy sonining 20%;
- Xulosa chiqarish – vazifalar umumiy sonining 30%;
- Axborotni sharhlash va umumlashtirish – vazifalar umumiy sonining 30%;
- Matn mazmuni, lingvistik xususiyatlari va tuzilishini tahlil qilish va baholash – vazifalar umumiy sonining 20%.

PIRLS tadqiqotining shubhasiz afzalligi shundaki, u bajarilgan ishni baholashning puxta o‘ylangan tizimiga ega bo‘lib, u sifatli va miqdoriy baholashni birlashtiradi.

To‘rtta taklif qilingan variantdan javob tanlash imkoniyatiga ega bo‘lgan topshiriqlar har doim 1 ball bilan baholandi, voqealar ketma-

ketligini aniqlash uchun topshiriqlar ham 1 ball bilan baholandi, erkin tuzilgan javobga ega topshiriqlar murakkabligi, javobning aniqligi va to'liqligiga qarab 1 balldan 3 ballgacha baholandi.

2.2.2-rasm. Ko'nikma guruhini baholash

Ochiq savollar mutaxassislar tomonidan taklif qilingan xalqaro baholash ko'rsatmalariga muvofiq baholanadi, bu ko'rsatmalar har bir savolni baholashning umumiy yondashuvlarini va ma'lum ball berilgan o'quvchilarning javoblarining aniq misollarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqot o'qish savodxonligi darajalarini aniqlaydi va tavsiflaydi, jami beshta daraja mavjud: eng yuqori, yuqori, o'rtacha, past va eng past (bu daraja past darajaga yetmagan o'quvchilarning tayyorgarligini tavsiflash uchun ishlatiladi).

Muayyan darajadagi o'qish savodxonligiga erishgan o'quvchilar matnni qanday tushunishlari va o'qiganlarini tushunish uchun nima qilishni o'rganganliklari haqidagi ma'lumotlar eng umumiy shaklda 2.2.1-jadvalda keltirilgan.

2.2.1-jadval.

Matnni tushunishning har bir darajasida o'qish qobiliyatining xususiyatlari.

	MATNNI TUSHUNISHNING ENG YUQORI DARAJASI:
	Yuqori darajadagi o'quvchilar matnni yaxlit holda qabul qiladilar va shu bilan birga matndagi alohida birliklarni ularning o'zaro bog'liqligida tushunadilar; muallif

625	pozitsiyasini talqin qilishda o'z fikrlarini asoslash uchun matnga tayanadilar.
	Badiiy matnlarni o'qishda o'quvchilar quyidagilarni qila oladilar: • muallifning umumiy g'oyalarini tushunish uchun matn tafsilotlarini bog'lash; • voqealar va qahramonlarning harakatlarini ularning his-tuyg'ulari, niyatlari, maqsadlari va xarakter xususiyatlarini tushunish uchun talqin qilish; va butun matnning mazmunii va rasmiy elementlariga asoslanib, ularning talqinlarini asoslash.
	Axborot matnlarini o'qishda o'quvchilar quyidagilarni bajara oladilar: • matnning turli qismlaridan murakkab ma'lumotlarni ajrata olish va sharhlash hamda butun matndagi xabarlariga asoslanib, ularning talqinlarini asoslash; • matndagi xabarning ma'nosini tushuntirish va matnda tasvirlangan xabarlarini ketma-ketlashtirish uchun butun matndagi axborot birliklarini bog'lash; • matndagi xabarlarini tushunishda vizual va og'zaki elementlarning ahamiyatini baholash va tushuntirish.
550	MATNNI TUSHUNISHNING YUQORI DARAJASI:
	O'quvchilar matnning asosiy xabarlarini tushunishadi, matn asosida o'z xulosalarini chiqarishlari, matnning mazmuni va shaklini baholashlari, matnning ba'zi lingvistik xususiyatlariga e'tibor berishlari mumkin.
	Badiiy matnlarni o'qish orqali talabalar quyidagilarni amalga oshirishlari mumkin: • matnning turli qismlarida yashiringan muhim tafsilotlarni topish va aniqlash; • matndagi voqealar va qahramonlarning his-tuyg'ulari, niyatlari va harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirish

	uchun xulosalar chiqarish va matndan foydalanib xulosalarini asoslash; • matnning turli qismlarida tasvirlangan hikoya voqealari, harakatlari va xarakter xususiyatlarini bog‘lash va talqin qilish; • matnning asosiy maqsadini tushunish uchun hikoya voqealari va qahramonlarning harakatlarining ahamiyatini baholash; • ma’lum lingvistik xususiyatlarning (metafora, intonatsiya, obrazlar) ma’nosini tushunish.
	Axborot matnlarini o‘qishda o‘quvchilar quyidagilarni amalga oshirishlari mumkin: • uzluksiz matn ichida yoki murakkab jadvalda tegishli ma’lumotlarni topish va aniqlash; • o‘z fikrlarini qo‘llab-quvvatlash uchun matndagi alohida xabarlar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqliklar haqida xulosa chiqarish; • matndagi g‘oyalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslash uchun og‘zaki va vizual ma’lumotlarni bog‘lash; • matnning asosiy g‘oyalarini umumlashtirishda uning mazmuni va shaklini baholash.
	MATNNI TUSHUNISHNING O‘RTA DARAJASI:
475	O‘quvchilar matndagi ma’lumotni topishlari, matn shakli va tilining ayrim xususiyatlaridan foydalangan holda unga asoslanib xulosalar chiqarishlari mumkin. Badiiy matnlarni o‘qishda talabalar quyidagilarni amalga oshirishlari mumkin: • aniq tasvirlangan voqealar, harakatlar va qahramonlarning his-tuyg‘ularini aniqlash; • asosiy qahramonlarning xususiyatlari, his-tuyg‘ulari va motivatsiyalarini aniqlash; • qahramonlar harakatlarining aniq sabablarini talqin qilish va oddiy tushuntirishlar berish;

	• matnning individual lingvistik va stilistik xususiyatlarini baholash.
	Axborot matnlarini o‘qishda o‘quvchilar quyidagilarni amalga oshirishlari mumkin: • matndan ikki yoki uch birlik ma’lumotni topish va ajratib olish; • matnning kerakli ma’lumotni o‘z ichiga olgan qismini topish uchun alohida katakchalardagi kichik sarlavhalar, rasmlar va ma’lumotlardan foydalanish.
	MATNNI TUSHUNISHNING PAST DARAJASI:
	O‘quvchilar matndan faqat ochiq tarzda berilgan va oson topiladigan ma’lumotlarni ajratib olishlari mumkin.
	Badiiy matnlarni o‘qishda o‘quvchilar quyidagilarni bajara oladi: • matndan aniq tasvirlangan tafsilotni topib, ajratib olish;
	Axborot matnlarini o‘qiyotganda, o‘quvchilar quyidagilarni bajara oladilar: • Matn boshida aniq aytilgan ma’lumotni topib, ajratib olishlari mumkin.

Tadqiqot natijalarini talqin qilishga imkon beradigan omillarning holati haqida ma’lumot to‘plash uchun PIRLS vositalari tarkibiga yana quyidagilar ham kiradi(2.2.3-rasm):

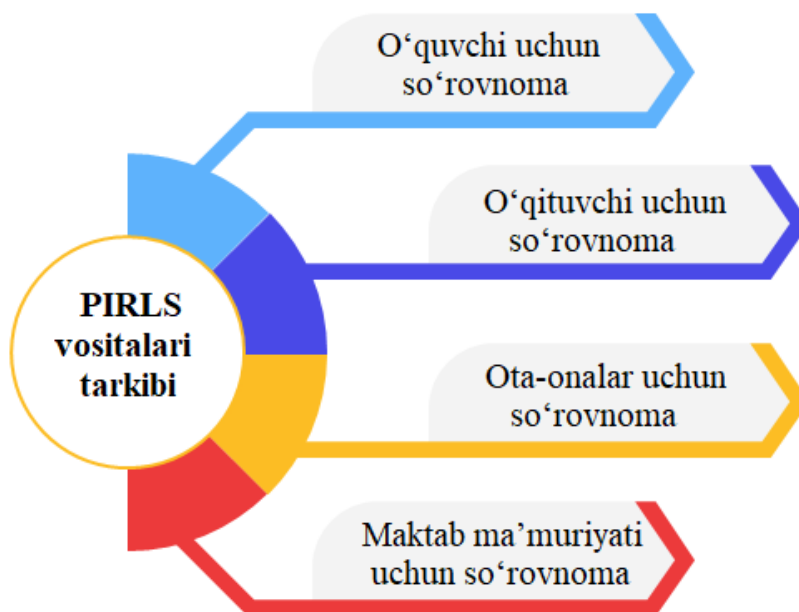
O‘quvchi uchun so‘rovnoma;

O‘qituvchi uchun so‘rovnoma;

Ota-onalar uchun so‘rovnoma;

Maktab ma’muriyati uchun so‘rovnoma.

PIRLS tadqiqoti monitoring xarakteriga ega bo‘lgani va o‘zining asosiy vazifalaridan biri sifatida o‘qish sifatining dinamikasini o‘rganishni belgilaganligi sababli, tadqiqotni o‘tkazishning muhim sharti – har bir siklda matnlar va ularga berilgan topshiriqlarning bir qismini qayta qo‘llashdan iborat. Biroq, har bir navbatdagi tadqiqot sikli o‘tkazilgandan so‘ng, matnlar va ularga berilgan topshiriqlarning bir qismi keng pedagogik jamoatchilikni tadqiqot vositalari bilan tanishtirish maqsadida ochiq e’lon qilinadi.

2.2.3-rasm. PIRLS vositalari tarkibi

Bu, bir tomondan, o'qituvchilar va o'quvchilarga taklif etilayotgan murakkablik darajasi hamda ish hajmi bilan tanishish imkonini beradi, boshqa tomondan esa, o'qituvchilarga ushbu vositalardan darslarda qo'llaniladigan topshiriqlarni ishlab chiqishda namuna sifatida foydalanish imkonini yaratadi.

Nazorat savollari

1. PIRLS tadqiqotida o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash uchun qanday ko'nikma guruhi aniqlangan?
2. PIRLS topshiriqlarining necha foizi aniq ifodalangan ma'lumotlarni topishga qaratilgan?
3. Xulosa chiqarish ko'nikmasini baholovchi topshiriqlar umumiy vazifalarning necha foizini tashkil etadi?
4. Ochiq savollarni baholash jarayoni qanday xalqaro ko'rsatmalar asosida amalga oshiriladi?
5. PIRLS tadqiqotida o'qish savodxonligining nechta darajasi mavjud va ular qanday nomlanadi?
6. Matnni tushunishning eng yuqori darajasiga erishgan o'quvchilar badiiy matnlarni o'qishda qanday ko'nikmalarni namoyon etadilar?
7. PIRLS tadqiqotida natijalarni talqin qilish uchun qanday so'rovnomalar qo'llaniladi?

2.3–§. PIRLSda o‘qish savodxonligi tushunchasi va uning tarkibiy komponentlari

Zamonaviy dunyoda o‘quvchilarning axborotni topish va baholash, qaror qabul qilish, o‘zgaruvchan sharoitlarga moslasha olish hamda jamoada ishlash kabi ko‘nikma va qobiliyatlari muhim qadriyatlar qatoriga kiradi. Axborotni topish va uni baholash esa o‘quvchilarda o‘qish faoliyatining ma’lum darajada rivojlangan bo‘lishini talab etadi. Ta’limga qo‘yilayotgan yangi talablar asosida ta’lim natijalarini baholash konsepsiyasi ham o‘zgarib bormoqda. Hozirgi kunda ushbu konsepsiyada o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi darajasini baholash alohida va muhim o‘rin egallaydi.

“O‘qish savodxonligi” atamasi 1991-yilda paydo bo‘lgan. O‘sha paytda IEA ya’ni “Ta’lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi” tomonidan tashkil etilgan PIRLS (“Matnni o‘qish va tushunish sifatini o‘rganish”) tadqiqoti uchun o‘qishni faqat texnik ko‘nikma sifatida emas, balki keng funksional mazmunda ifodalovchi tushunchani aniqlash zarurati tug‘ilgan. Bu tushuncha o‘qilgan matn ustida fikr yuritish va undan shaxsiy hamda ijtimoiy maqsadlarga erishishda, eng avvalo, keyingi ta’lim olish jarayonida foydalanish imkoniyatini ham qamrab olishi kerak edi.

Hozirgi vaqtda PIRLS tadqiqotida o‘qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab etiladigan yoki shaxs uchun muhim hisoblangan maqsadlarga erishish uchun yozma nutqning turli shakllarini tushunish va ulardan foydalana olish qobiliyati sifatida ta’riflanadi.

“O‘qish savodxonligi” – bu insonning hayotda to‘laqonli o‘zini namoyon etishi va o‘z maqsadlariga erishishi uchun zarur bo‘lgan turli shakldagi yozma nutqni tushunish hamda mantiqiy anglash qobiliyatidir.

Shu tariqa, ta’lim siyosatining muhim tamoyillaridan biri – inson va jamiyat manfaatlari yo‘lida xizmat qilish tamoyili amalga oshiriladi.

Yana kengroq ifodalaganda, o‘qish savodxonligi nafaqat matnni o‘qish va tushunish, balki undagi ma’lumotlarni tahlil qilish, baholash, ulardan amaliy faoliyatda foydalanish hamda shaxsiy va ijtimoiy maqsadlarga erishishda qo‘llash qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Bu kompetensiya zamonaviy ta’limning eng muhim natijalaridan biri hisoblanadi.

PIRLS tadqiqoti quyidagi vazifalarni hal etishga qaratilgan:

ta'lim sohasidagi jahon miqyosidagi ustuvor yo'nalishlarni aks ettiruvchi obyektiv o'lchovlar va baholash vositalarini ishlab chiqish;

mamlakatning o'quv-tarbiyaviy jarayonini tashkil etish samaradorligini qiyosiy baholash;

tadqiqot natijalariga ta'sir ko'rsatgan kontekstual omillarni aniqlash;

jahon hamjamiyati tomonidan tan olingan, ilmiy asoslangan ishonchli ma'lumotlar bazasini shakllantirish;

tadqiqot ishtirokchilariga nafaqat mamlakatga bog'liq bo'lmagan natijalarni, balki ta'lim siyosatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni ham taqdim etish.

PIRLS tadqiqoti barcha ishtirokchi mamlakatlarda tadqiqot o'tkazish texnologiyasini standartlashtirish maqsadida yagona muvofiqlashtiruvchi markaz tomonidan ishlab chiqilgan ko'rsatmalar va qoidalarga qat'iy rioya qilingan holda amalga oshiriladi.

Tadqiqotning har bir bosqichi tanlanma (namuna)ni shakllantirish, vositalarni tarjima qilish va moslashtirish, test va so'rovnomalarni o'tkazish, ma'lumotlarni tekshirish va qayta ishlash xalqaro ekspertlar tomonidan nazorat qilinadi.

Masalan, mamlakat ichida amalga oshirilgan test topshiriqlari va respondentlar uchun mo'ljallangan so'rovnomalarning tarjimalari qo'shimcha tekshiruv uchun xalqaro ekspertlarga yuboriladi.

Tadqiqotni o'tkazish tartibi

Har bir maktab, sinf, parallel sinf va o'quvchi uchun alohida xalqaro identifikatsiya kodi (o'quvchi ID raqami), test variantining shaxsiy raqami hamda ishtirok etish maqomi belgilanadi.

Olingan ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlash maqsadida test sinovi boshlanishidan 1 soat oldin maktab koordinatori test materiallari joylashtirilgan muhrlangan paketni ochadi va uni test o'tkazuvchi shaxsga topshiradi.

Test jarayonida yuzaga kelgan barcha savollar, tadqiqot texnologiyasi va tartibidan chetga chiqish sabablari maxsus bayonnomada qayd etiladi.

Baholash jarayonida ishtirok etishning belgilangan qoidalariga qat'iy rioya qilinadi (javoblarni muhokama qilish, o'qituvchining yordam berishi va boshqa holatlar taqiqlanadi).

Ish yakunlangandan so'ng test o'tkazuvchi shaxs ishtirokchilarning javoblari yozilgan ish daftarchalarini hamda respondentlar anketalarini maktab koordinatoriga qaytarishi shart.

Agar asosiy test sinovida uzrli (obyektiv) sabablarga ko'ra o'quvchilarning 90 foizidan kamrog'i ishtirok etgan bo'lsa, qo'shimcha test sinovi o'tkaziladi.

Tadqiqotning har bir ishtirokchisiga matnlar va ularga oid topshiriqlar kiritilgan test daftarchasi beriladi.

Birinchi matn badiiy xarakterga ega bo'lib, odatda qiziqarli voqea, tasviriy hikoya yoki ertakdan iborat bo'ladi. Ikkinchi matn esa axborot beruvchi matn bo'lib, ko'pincha hayvonlar haqidagi hikoya yoki maqolani o'z ichiga oladi.

Har bir matnga 12–15 ta savol va topshiriqlar ilova qilinadi. Bu savol-topshiriqlar o'quvchilarning matnni o'qish, tushunish, tahlil qilish va undan xulosa chiqarish ko'nikmalarini baholashga xizmat qiladi.

Butun ishni bajarish uchun o'quvchilarga 80 daqiqa vaqt ajratiladi (har biri 40 daqiqadan iborat bo'lgan ikkita matn bilan ishlash va ular orasida tanaffus beriladi).

O'quvchilarga ikki turdagi topshiriqlar taqdim etiladi:

Yopiq turdagi topshiriqlar (tayyor javob variantlaridan birini tanlash);

Ochiq turdagi topshiriqlar (javobni mustaqil yozish talab etiladi).

Mazkur topshiriqlar o'qish ko'nikmalarini quyidagi maqsadlar asosida baholaydi:

Adabiy o'qish tajribasini orttirish;

Axborotni o'zlashtirish va undan foydalanish (2.3.1-jadval).

2.3.1-jadval

PIRLS–tadqiqotidagi topshiriqlarning o'qish maqsadlari bo'yicha taqsimoti

O'qish maqsadlari	Topshiriqlar soni		
	Jami	Tayyor javob variantlaridan	Javobni mustaqil yozish talab

		birini tanlash talab etiladigan topshiriqlar soni	etiladigan topshiriqlar soni
Adabiy o‘qish tajribasini orttirish	72	40	32
Axborotni o‘zlashtirish va undan foydalanish	63	34	29
Jami:	135	74	61

O‘quvchining matnni o‘qish va tushunish savodxonligining asosi matnlar bilan to‘laonli ishlash uchun zarur bo‘lgan o‘qish ko‘nikmalarining shakllanganligidir. Bunga o‘quvchining kerakli ma’lumotni matndan topishi va qayta bayon qilishi, matnning muayyan qismi asosida xulosalar chiqarishi, asosiy qahramonlarning harakatlarini talqin qilishi, fikrlarini matndan keltirilgan misollar bilan tasdiqlashi hamda matn tuzilishini dastlabki darajada tahlil qilishi kiradi (2.3.2-jadval).

2.3.2-jadval

PIRLS tadqiqoti topshiriqlari va o‘quvchilarning o‘qish ko‘nikmalari guruhlar

O‘qish ko‘nikmalari	Topshiriqlar soni			
	%	Jami	Tayyor javob variantlaridan birini tanlash talab etiladigan topshiriqlar soni	Javobni mustaqil yozish talab etiladigan topshiriqlar soni
Matnda aniq ko‘rsatilgan	25	33	21	12

ma'lumotni topish				
Xulosa chiqarish	34	46	33	13
Axborotni talqin qilish va umumlashtirish	28	38	10	28
Matnning mazmuni, til xususiyatlari va tuzilishini tahlil qilish hamda baholash	13	18	10	8
Jami	100	135	74	61

Xalqaro test natijalarini ishonchli taqdim etishni ta'minlash uchun statistik qayta ishlash jarayonida to'rtta ko'nikmalar guruhi ikkita yirik guruhga birlashtirildi, bu esa ikkita mustaqil shkalani joriy etishga imkon beradi:

1. Axborotni topish va sodda, bevosita xulosalar chiqarish ko'nikmalari guruhi.

2. Matn xabarining muallif tomonidan bevosita ifodalanmagan tafsilotlarini birlashtirish, ular o'rtasidagi bog'liqliklarni aniqlash va matnning umumiy g'oyasi bilan bog'lagan holda talqin qilish ko'nikmalari guruhi.

PIRLS tadqiqoti monitoring xarakteriga ega bo'lgani va uning asosiy vazifalaridan biri o'qish sifatining dinamikasini o'rganish bo'lgani sababli, tadqiqotni o'tkazishning zarur sharti har bir siklda matnlarning va ularga oid topshiriqlarning bir qismini qayta qo'llash hisoblanadi.

Oldingi tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mamlakatlar o'qishning ikki turi bo'yicha turlicha natijalarga ega. Xalqaro ekspertlar fikriga ko'ra, kuzatilgan farqlar o'qishni o'qitish dasturlaridagi

tafovutlar hamda turli mamlakatlarning milliy darsliklarida qo'llaniladigan matnlar formati bilan izohlanadi.

Natijalar shuningdek yana bir muhim omil o'qituvchilar tomonidan adabiy o'qishni o'rgatishda turli ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishga ham bevosita bog'liqdir. Shu bilan birga, maktabning ta'lim muhiti hamda oiladagi o'qish madaniyati darajasi ham mamlakatning dunyodagi eng ko'p o'qiydigan mamlakatlar xalqaro reytingidagi o'rnini belgilashda o'ta muhim rol o'ynaydi.

PIRLSda o'qish savodxonligi faqat matnni o'qish emas, balki uni tushunish, tahlil qilish, baholash va undan amaliy hayotda foydalanish kompetensiyalarini qamrab oladigan keng tushunchadir.

Nazorat savollari

1. PIRLS tadqiqotida "o'qish savodxonligi" qanday qobiliyat sifatida ta'riflanadi?
2. PIRLS tadqiqoti qachon va qanday tashkilot tomonidan ishlab chiqilgan?
3. PIRLS tadqiqotining asosiy vazifalaridan uchtasini sanab bering.
4. PIRLS tadqiqotida o'quvchilarga qanday turdagi matnlar beriladi?
5. Test topshiriqlari bajarish uchun o'quvchilarga qancha vaqt ajratiladi?
6. PIRLS testida qanday ikki turdagi topshiriqlar qo'llaniladi?
7. O'qish ko'nikmalari PIRLS tadqiqotida qanday to'rtta guruhga bo'lingan?
8. Statistik qayta ishlash jarayonida ko'nikmalar necha guruhga birlashtirilgan va ular qanday nomlangan?
9. PIRLS tadqiqoti nega har bir siklda ayrim matn va topshiriqlarni qayta ishlatadi?
10. O'quvchilarning o'qish savodxonligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar nimalardan iborat?

III BOB. PIRLS TADQIQOTINI O‘TKAZISH JARAYONI

3.1–§. PIRLSda test va so‘rovnomalarni o‘tkazish tartibi

O‘quvchilar anketasi tadqiqot ishtirokchisi haqida ma’lumot olish uchun mo‘ljallangan. Avvalo, bu o‘quvchining oilasi haqidagi ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar uy kutubxonasi mavjudligi, shaxsiy kompyuterdan foydalanish imkoniyati, ta’lim masalalari bo‘yicha ota-onalar bilan muloqot qilish kabi savollarga javob beradilar. Shu orqali test sinovi o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan shaxsiy motivatsiyasi haqidagi ma’lumotlar bilan birga olib boriladi. Bundan tashqari, anketalarda u ta’lim olayotgan maktabdagi ta’limni tashkil etish bilan bog‘liq savollar ham mavjud. Bola maktabda o‘zini qanchalik qulay his qilishi ham o‘rganiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi anketasi o‘qituvchining kasbiy darajasi, u ishlaydigan maktablarning xususiyatlari hamda o‘qituvchilik faoliyatining ayrim jihatlari haqida ma’lumot olish imkonini beradi. Savollarning katta qismi tadqiqot ishtirokchilarining o‘qish ko‘nikmalarini o‘qitish jarayonini tashkil etishga bag‘ishlangan:

- o‘quvchilar bilan ishlashning tashkiliy shakllari;
- ta’lim jarayonida foydalaniladigan darsliklar;
- qo‘llaniladigan metodik vositalar va o‘qitish texnologiyalari, turli matn turlari bilan ishlash;
- matnni tushunish ko‘nikmalari yoki strategiyalarini takomillashtirishga qaratilgan faoliyat turlari;
- darslarda kompyuterlar hamda sinf/maktab kutubxonasidagi kitoblardan foydalanish;
- uy vazifalari va o‘qish ko‘nikmalarini baholash;
- boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini o‘qitish texnologiyalari bo‘yicha pedagogning kasbiy rivojlanishi va malakasini oshirish.

Ota-onalar anketasi mazmuni jihatidan o‘ziga xosdir. Avvalo, uning asosiy vazifasi nafaqat ma’lumotlarni olish, balki ota-onalar jamoatchiligida o‘z farzandida o‘qish madaniyatini tarbiyalashning muhimligini anglashni shakllantirishdan iboratdir.

Bu savollar bolaning maktabgacha tayyorgarligi, uy sharoitida mashg‘ulotlarni tashkil etish va bajarish, shuningdek, ota-onalarning

maktab tomonidan ko'rsatilayotgan ta'lim xizmatlari sifatidan qoniqish darajasi va boshqa jihatlar bilan bog'liqdir.

Maktab rahbariyati (ma'muriyati) anketasi maktab resurslari jihozlanishi, kadrlar salohiyati, boshqaruv tizimi, ota-onalar jamoatchiligi bilan ishlash shakllari hamda ta'lim jarayonini tashkil etish xususiyatlari haqida to'liq ma'lumot olish uchun mo'ljallangan.

Tadqiqot ishtirokchilarining o'quv va o'qish bo'yicha erishgan natijalarini baholash maktab ta'limi sifatini baholash sohasidagi xalqaro ekspertlar tomonidan qabul qilingan, o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini egallash darajalarini ifodalovchi aniq asoslangan darajalarga muvofiq amalga oshiriladi.

Ushbu darajalar tadqiqotda taqdim etilgan matn bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning turli murakkablikdagi o'quv faoliyatini tavsiflaydi. Darajalarning aniq mezonlari bolalar natijalarini statistik jihatdan alohida guruhlariga ajratish imkonini beradi. O'qish savodxonligi jihatidan ularning tayyorgarlik darajasini muayyan darajani tavsiflovchi aniq topshiriqlar yordamida ifodalash mumkin.

Javob variantini tanlash orqali bajariladigan topshiriqlarni tekshirish xalqaro ekspertlar tomonidan maxsus WinDem dasturiy ta'minoti yordamida amalga oshiriladi.

Ochiq javobli topshiriqlarni tekshirish esa Milliy koordinator tomonidan amalga oshiriladi. Topshiriqlar "Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi" tomonidan Milliy koordinatorlar uchun ishlab chiqilgan "Topshiriqlarni baholash bo'yicha xalqaro qo'llanma"ga muvofiq ekspertlar tomonidan tekshiriladi. Ushbu qo'llanmada har bir topshiriqni bajarishni baholashga doir umumiy yondashuvlar hamda o'quvchilarning muayyan ball beriladigan namunaviy javoblari keltirilgan.

Har bir topshiriq uchun uni bajarishni baholash bo'yicha maxsus tavsiyalar ishlab chiqilgan. Kodlash natijalari ma'lumotlar bazasiga kiritiladi va xalqaro darajada tekshirish uchun Xalqaro muvofiqlashtirish markaziga yuboriladi.

Har to'rtinchi daftar milliy darajada ikki marta mustaqil ekspertlar tomonidan tekshiriladi, so'ngra ushbu daftarlarning bir qismi xalqaro ekspertlar tomonidan qayta tekshiriladi. Ishtirokchi mamlakatlardagi

ekspertlar baholari o'zaro mos kelmagan topshiriqlar tahlildan chiqarib tashlanadi.

Bajarilgan ishlarni baholash tizimi sifat va miqdoriy baholashni birlashtiradi. PIRLS baholash 1000 ballik shkalada amalga oshiriladi (asosan mamlakatlarning natijalari 300 dan 700 ballgacha bo'lgan oraliqda bo'ladi).

O'rtacha qiymat 500 ballga teng, standart og'ish esa 100 ballni tashkil etadi. Har bir topshiriqni bajarish uchun topshiriqning murakkabligiga qarab ma'lum ball beriladi. Xalqaro ekspertlar o'qish savodxonligini badiiy va axborot matnlarini o'qish sifatini hamda o'qish ko'nikmalarining alohida guruhlarini baholash shkalasiga muvofiq baholaydilar.

To'rtta javob varianti berilgan tanlovli topshiriqlar hamda voqealar ketma-ketligini aniqlashga doir topshiriqlar bir ball bilan baholanadi. Erkin tuzilgan javobli topshiriqlar esa qo'yilgan vazifaning murakkabligiga qarab 1 dan 3 ballgacha baholanadi.

Tadqiqotni kodlash bo'yicha qo'llanma maxfiy ma'lumot hisoblanadi va oshkor etilishi mumkin emas.

Xalqaro tadqiqotlar doirasida ta'lim sifatini baholash sohasida yangi metodikalar hamda texnologiyalar eng samarali tarzda ishlab chiqiladi va takomillashtiriladi.

Shu munosabat bilan PIRLS tadqiqotida ishtirok etuvchi mamlakatlar avvalgi sikllar natijalaridan milliy ta'lim tizimlarining mazmunini modernizatsiya qilish va ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun foydalanadilar.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining yuqori kasbiy mahorati ham olingan natijalarga bevosita bog'liqdir. O'qishda qiyinchilikka duch kelayotgan o'quvchilar bilan samarali va professional tarzda tashkil etilgan ish olib boriladi.

Turli mamlakatlarda o'tkazilgan PIRLS tadqiqoti natijalari pedagogik hamjamiyat tomonidan keng muhokama qilinadi. O'quvchilarning muvaffaqiyatiga erishish natijalarining oqibatlarini monitoring qilish mexanizmlari joriy etiladi, o'qitish texnologiyalari hamda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'limiy yutuqlariga qo'yiladigan talablar qayta ko'rib chiqiladi. O'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro

test topshiriqlari asosida pedagogik jamoalar va ilg'or o'qituvchilar nafaqat o'quvchilarning ta'limiy natijalarini baholashga, balki, eng avvalo, mamlakat yoshlarining ta'limdagi muvaffaqiyatining muhim omili sifatida o'qish madaniyati va ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan o'z milliy savol bazasini yaratadi.

Maktab ma'muriyati uchun anketa savollaridan namunalar:

1. Sizning maktabingizda jami nechta o'quvchi bor?

_____ o'quvchi

Sonini yozing.

2. Sizning maktabingizda boshlang'ich sinflarning bitiruvchi sinflarida jami nechta o'quvchi bor?

_____ o'quvchi

Sonini yozing.

3. Sizning maktabingiz joylashgan shahar, posyolka yoki qishloqning aholisi soni qancha?

Faqat bitta variantni belgilang.

- A) 3000 kishidan kam
- B) 3001 dan 15000 kishigacha
- C) 15001 dan 50000 kishigacha
- D) 50001 dan 100000 kishigacha
- E) 100001 dan 500000 kishigacha
- F) 500000 kishidan ko'p.

4. Sizning maktabingiz joylashgan hududni qanday tavsiflagan bo'lardingiz?

Faqat bitta variantni belgilang.

- A) Shahar
- B) Shahar atrofi
- C) Qishloq hududi

5. Boshlang'ich maktabning bitiruvchi sinflarida taxminan nechta o'quvchi bepul yoki qisman to'lovli tushlik oladi?

Faqat bitta variantni belgilang.

- A) Barchasi
- B) Ba'zilari
- C) Hech kim

6. Sizning maktabingizdagi o‘quvchilarning taxminan necha foizi...
Faqat bitta variantni belgilang.

	0–10%	11–25%	26–50%	50% dan ko‘p
a) iqtisodiy jihatdan nochor (kam ta‘minlangan) oilalarga mansubmi?				
b) iqtisodiy jihatdan farovon (ta‘minlangan) oilalarga mansubmi?				
c) o‘zbek tili ona tili bo‘lmagan o‘quvchilar ulushi qancha?				
d) kamida ayrim darslarda ona tilida (o‘zbek tilidan boshqa tilda) o‘qitiladimi?				

7. Sizning maktabingizning 4-sinf o‘quvchilari uchun:

a. O‘quv yilida nechta o‘quv kuni bor?

_____kun

Kunlar sonini yozing.

b. Oddiy o‘quv kunida, tanaffuslarni hisobga olmagan holda, darslarga qancha vaqt ajratiladi?

_____soat va daqiqa

Soat va daqiqalarni yozing.

c. O‘quv haftasida nechta o‘quv kuni bor?

Faqat bitta variantni belgilang.

6 kun

5,5 kun

5 kun

4,5 kun

4 kun

Boshqa

Yozing: _____

8. Sizning boshlang'ich maktabingiz bitiruvchi sinf o'quvchilariga quyidagilar taklif etiladimi?

Faqat bitta variantni belgilang.

Ha/Yo'q

a) Qo'shimcha o'quv mashg'ulotlari (belgilangan majburiy minimumdan tashqari);

Agar siz "Ha" deb javob bergan bo'lsangiz...

Ushbu mashg'ulotlarga nechta o'quvchi qatnashadi?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) 0–25%

B) 26–50%

C) 51–75%

D) 76–100%

b. Uzaytirilgan kun guruhlari (darsdan oldin yoki keyin)

Agar siz "Ha" deb javob bergan bo'lsangiz...

Uzaytirilgan kun guruhlariga nechta o'quvchi qatnashadi?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) 0–25%

B) 26–50%

C) 51–75%

D) 76–100%

9. Sizning maktabingizga 1-sinfga qabul qilinganda o'quvchilarning taxminan necha foizi quyidagilarni bajara olgan?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	25% dan kam	25-50 %	51-75%	75% dan ko'p
a) Alifbodagi harflarning ko'pchiligini taniy olishi				
b) Ba'zi so'zlarni o'qiy olishi				

c) Gaplarni o'qiy olishi				
d) Alifbo harflarini yoza olishi				
e) Ba'zi so'zlarni yoza olishi				

10. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida quyida keltirilgan til ko'nikmalarini shakllantirishga matematika va tabiiy fanlar kabi boshqa ta'lim sohalariga nisbatan qanday darajada e'tibor qaratiladi?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	Katta e'tibor beriladi	Bir xil darajada e'tibor beriladi	Kamroq e'tibor beriladi
a) O'qish			
b) Yozish			
f) Og'zaki nutq/tinglab tushunish			

Nazorat savollari

1. PIRLS tadqiqotida o'quvchilar anketasi qanday ma'lumotlarni yig'ish uchun mo'ljallangan?

2. O'quvchilar anketasida oilaviy sharoitga oid qanday omillar o'rganiladi?

3. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi anketasida qanday asosiy yo'nalishlar yoritiladi?

4. Ota-onalar anketasining asosiy maqsadi nimadan iborat?

5. Maktab rahbariyati anketasi orqali qanday ma'lumotlar olinadi?

6. PIRLS tadqiqotida o'quvchilar natijalari qanday shkalada baholanadi?

7. Tanlovli va ochiq javobli topshiriqlar qanday farq bilan baholanadi?

8. PIRLS natijalari ta'lim tizimini rivojlantirishda qanday maqsadlarda foydalaniladi?

3.2–§. PIRLSda so‘rovnomalaridan namunalar

O‘qituvchi uchun anketa savollaridan namunalar:

1. Test o‘tkazilayotgan sinfdan nechta o‘quvchi bor?

_____o‘quvchi

Miqdori yozing.

2. Siz test o‘tkazilayotgan sinf o‘quvchilarini (shu o‘quv yilini ham hisobga olgan holda) nechta yildan beri o‘qityapsiz?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Bir yil yoki undan kam

B) Ikki yil

C) Uch yil

D) To‘rt yil yoki undan ko‘p

3. O‘z tajribangizga tayangan holda, test o‘tkazilayotgan sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligi darajasini qanday tavsiflagan bo‘lardingiz?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) O‘quvchilarning aksariyatida o‘rtadan yuqori daraja

B) O‘quvchilarning aksariyatida o‘rtacha daraja

C) O‘quvchilarning aksariyatida o‘rtadan past daraja

D) O‘quvchilarning o‘qish savodxonligi darajasi juda turlicha

4. Test o‘tkazilayotgan sinfdan nechta o‘quvchi o‘zbek tilidagi nutqni tushinishda qiyinchilikka duch keladi?

_____ test o‘tkazilayotgan sinf o‘quvchilari

Sonini yozing.

5. a. Nechta o‘quvchiga o‘qish bo‘yicha tuzatish (korreksion) mashg‘ulotlari zarur?

_____o‘quvchi

Sonini yozing.

b. O‘qish bo‘yicha tuzatish mashg‘ulotlari zarur bo‘lgan nechta o‘quvchi ushbu mashg‘ulotlarga qatnashadi?

_____o‘quvchi

Sonini yozing.

6. a. Sizning maktabingizda o‘qish bo‘yicha eng yuqori natija ko‘rsatadigan o‘quvchilar uchun murakkablashtirilgan dasturlar qo‘llaniladimi?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Ha

B) Yo‘q

Agar siz “Ha” deb javob bergan bo‘lsangiz...

b. O‘qish bo‘yicha eng yaxshi natija ko‘rsatadigan nechta o‘quvchi murakkablashtirilgan dastur bo‘yicha o‘qiydi?

_____ test o‘tkazilayotgan sinf o‘quvchilari

Sonini yozing.

7. Oddiy o‘quv haftasida test o‘tkazilayotgan sinf o‘quvchilari bilan quyidagi ish turlariga qancha foiz vaqt ajratasiz?

Har bir holat uchun foizni yozing.

a) Butun sinf bilan ishlash _____ %

b) Alohida o‘quvchilar yoki kichik guruhlar bilan ishlash _____ %

c) Tashkiliy ishlar (masalan, davomatni tekshirish) _____ %

f) Intizomni saqlash _____ %

g) Boshqa vazifalar _____ %

Jami: 100 %.

8. a. Oddiy o‘quv haftasida o‘zbek tili va o‘qish (yozish, og‘zaki nutq, o‘qish va boshqa til ko‘nikmalarini o‘rgatishni ham hisobga olgan holda) uchun qancha vaqt ajratasiz?

Hafta davomida _____ soat va _____ daqiqalarda

Vaqtni soat va daqiqalarda yozing.

b. Oddiy o‘quv haftasida o‘qishni o‘rgatish uchun (shuningdek, boshqa fanlar doirasida o‘qishga ajratiladigan vaqtni ham hisobga olgan holda) jami qancha vaqt ajratasiz?

Hafta davomida _____ soat va _____ daqiqalarda

Vaqtni soat va daqiqalarda yozing.

c. b-savolga javobda o‘quv rejasiga muvofiq o‘qish darslariga ajratilgan vaqt ham kiritilganmi?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Ha

B) Yo‘q

Agar siz “Ha” deb javob bergan bo‘lsangiz...

d. Dastur bo‘yicha faqat o‘qishni o‘rgatishga qancha vaqt ajratilgan?

Hafta davomida _____ soat va _____ daqiqalarda

Vaqtni soat va daqiqalarda yozing.

9. O‘quvchilarga o‘qishni o‘rgatish bilan qanchalik tez-tez shug‘ullanasiz, shu jumladan boshqa fanlar doirasida o‘qishni o‘rgatishni ham hisobga olgan holda?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Har kuni

B) Haftasiga 3–4 marta

C) Haftasiga 3 martadan kam

10. Test o‘tkazilayotgan sinfda ta’lim jarayoni qanday tashkil etilgan?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Men deyarli barcha fanlarni butun o‘quv haftasi davomida yoki uning katta qismida o‘qitaman

B) O‘quvchilar asosiy fanlardan (masalan, matematika, tabiiy fanlar, o‘zbek tili) fan o‘qituvchilari tomonidan o‘qitiladi

C) Men boshqa o‘qituvchi bilan hamkorlikda dars beraman (masalan, bir darsda birga ishlaymiz yoki navbatma-navbat o‘qitamiz)

D) Boshqa

11. O‘qish darslarida va boshqa fanlar doirasida o‘qishni o‘rgatish jarayonida quyidagi o‘quvchilar bilan ishlashning tashkiliy shakllaridan qanchalik tez-tez foydalanasiz?

Faqat bitta variantni belgilang.

	Doimo yoki deyarli doimo	Tez-tez	Ba’zan	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
a) Men butun sinf bilan ishlayman				

b) Men bir xil qobiliyatga ega o'quvchilar guruhlari bilan ishlashni tashkil qilaman				
c) Men turli qobiliyatga ega o'quvchilar guruhlari bilan ishlayman				
d) Men o'qishni o'rgatishda individual (yakka tartibdagi) o'qitish shakllaridan foydalanaman				
e) O'quvchilar oldindan tuzilgan reja yoki topshiriq bo'yicha mustaqil ishlaydilar				
f) O'quvchilar o'zlari tanlagan topshiriq ustida mustaqil ishlaydilar				

12. Siz darslarga qayerda tayyorlanasiz?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Faqat uyda

B) Asosan uyda

C) Uy va maktabda taxminan teng vaqt

D) Asosan maktabda

E) Faqat maktabda

O'quvchi uchun anketa savollaridan namunalar:

1. Siz maktabda o'qiysizmi?

Faqat bitta variantni belgilang.

A) Ha

B) Yo'q

2. Quyidagilarni qanchalik tez-tez bajarasiz?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	Har kuni yoki deyarli har kuni	Haftasiga bir yoki ikki marta	Oyiga bir yoki ikki marta	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
a) Men musiqa tinglayman				
b) Men do'stlarim bilan muloqot qilaman				
c) Men sport bilan shug'ullanaman				

3. Nimani yoqtirasan? Quyidagi fikrlarga qanchalik qo'shilasiz?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	To'liq qo'shilaman	Ko'proq qo'shilaman	Ko'proq qo'shilmayman	Umuman qo'shilmayman
a) Men kinoni tomosha qilishni yaxshi ko'raman				
c) Men muzqaymoqni yaxshi ko'raman				

d) Men erta turishni yoqtirmayman				
d) Menga uy ishlarini bajarish juda yoqadi				

4. Maktabdan keyin quyidagilarni qanchalik tez-tez bajarasiz?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	Har kuni yoki deyarli har kuni	Haftasiga bir yoki ikki marta	Oyiga bir yoki ikki marta	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
a) Men uyda kimgadir ovoz chiqarib o‘qiyman				
b) Uyda kimdir menga ovoz chiqarib o‘qiganda tinglayman				
c) Do‘stlarim bilan o‘qigan narsalarim haqida muhokama qilaman				
d) Uyda o‘qigan narsalarim haqida muhokama qilaman				
e) Maktabdan keyin o‘zim uchun zavq olish maqsadida o‘qiyman				
f) Men o‘rganmoqchi bo‘lgan yoki bilmoqchi bo‘lgan				

narsalar haqida o'qiymen				
-----------------------------	--	--	--	--

5. Maktabdan keyin nimani o'qiysan va qanchalik tez-tez?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	Har kuni yoki deyarli har kuni	Haftasiga bir yoki ikki marta	Oyiga bir yoki ikki marta	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
a) Men komikslar o'qiymen				
b) Men badiiy adabiyot (hikoyalar, qissalar, ertaklar) o'qiymen				
c) Men tushuntiruvchi yoki qiziqarli ma'lumot beradigan kitoblarni o'qiymen (masalan, sevimli sportchi, hayvonlar yoki sayohat qilgan joylar haqida).				
d) Men jurnallarni o'qiymen.				
e) Men gazetalarni o'qiymen.				
f) Men yo'riqnomalarni o'qiymen (masalan, o'yinchoqni yig'ish, o'yin				

o'ynash yoki biror narsani qanday qilish haqida).				
g) Men broshyuralar va kataloglarni o'qiyman.				
h) Men televizor ekranidagi yozuvlarni o'qiyman.				

6. Oddiy o'quv kunida maktabdan keyin quyidagilar uchun taxminan qancha vaqt sarflaysan?

Har bir qatorda bitta variantni belgilang.

	5 soat yoki undan ko'p	3 soatdan 5 soatgacha	1 soatdan 3 soatgacha	1 soatdan kam
a) Men televizor ko'raman				
b) Men kompyuter o'yinlarini o'ynayman				
c) Men internetda hikoyalar yoki maqolalar o'qiyman				
d) Men kitoblar yoki jurnallarda hikoyalar yoki maqolalar o'qiyman				

7. Maktabda quyidagi holatlar qanchalik tez-tez sodir bo‘ladi? Har bir qatorda bitta javobni belgilang.

	Har kuni yoki deyarli har kuni	Haftada bir yoki ikki marta	Oyda bir yoki ikki marta	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
Maktabda ...				
a) Mening o‘qituvchim butun sinfga ovoz chiqarib o‘qib beradi				
b) Men butun sinfga ovoz chiqarib o‘qiyman				
c) Men sinfindagi kichik guruh o‘quvchilariga ovoz chiqarib o‘qiyman				
d) Men ichimda (jim holda) o‘qiyman				
e) Men o‘zim tanlagan kitoblarni o‘qiyman				

8. O‘qituvching senga uyda o‘qish uchun biror narsa (istalgan fan bo‘yicha) qanchalik tez-tez vazifa beradi? Faqat bitta javobni belgilang.

- A) Menga uyga o‘qish uchun hech qachon vazifa berilmaydi.
- B) Haftada bir martadan kam.
- C) Haftada 1 yoki 2 marta.
- D) Haftada 3 yoki 4 marta.
- E) Har kuni.

9. “Agar o‘qish bo‘yicha uy vazifasini bajarishda senga yordam kerak bo‘lsa, senga eng ko‘p kim yordam beradi?” Faqat bitta javobni belgilang.

A) Menga o‘qish bo‘yicha uy vazifasi hech qachon berilmaydi.

B) Menga hech qachon yordam kerak bo‘lmaydi.

C) Ota-onam yoki buvim va bobom.

D) Akam/ukam yoki opam/singlim.

E) O‘qituvchi yoki repetitor.

F) Yana boshqa birov.

G) Menga yordam beradigan hech kim yo‘q.

10. a) Maktab yoki mahalliy kutubxonadan kitoblarni qanchalik tez-tez olasiz?

Faqat bitta javobni belgilang.

A) Haftada kamida bir marta.

B) Oyda bir yoki ikki marta.

C) Yiliga bir necha marta.

D) Hech qachon yoki deyarli hech qachon.

b. Maktab yoki mahalliy kutubxonadan kitob olganingizda, ular asosan o‘zbek tilidami?

A) Ha

B) Yo‘q.

11. Uyda o‘zbek tilida qanchalik tez-tez gaplashasiz? Faqat bitta javobni belgilang.

A) Men uyda har doim o‘zbek tilida gaplashaman.

B) Ba‘zan uyda o‘zbek tilida, ba‘zan esa boshqa tilda gaplashaman.

C) Men uyda hech qachon o‘zbek tilida gaplashmayman.

Ota-onalar uchun so‘rovnoma

1. So‘rovnomadagi savollarga javob bergan shaxs: Har bir qatorda bitta javobni belgilang.

A) Ona yoki onaning o‘rnini bosuvchi ayol

B) Ota yoki otaning o‘rnini bosuvchi erkak

C) Boshqa

Aniq kimligini ko‘rsating _____

2. Farzandingiz maktabga borishidan oldin siz yoki oilangiz aʼzolaridan biri u bilan quyidagi ishlar bilan qanchalik tez-tez shugʻullangansiz? Har bir qatorda bitta javobni belgilang.

	Tez-tez	Baʼzan	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
a) Unga kitob oʻqib bergansiz			
b) Unga hikoyalar aytib bergansiz			
c) Unga qoʻshiqlar kuylab bergansiz			
d) Alifbo bilan bogʻliq oʻyinchoqlar (masalan, harfli kubiklar) bilan birga oʻynagansiz			
e) Birgalikda qilgan ishlaringiz haqida suhbatlashgansiz			
f) Birgalikda oʻqigan narsalaringiz haqida suhbatlashgansiz			
g) U bilan soʻz oʻyinlari oʻynagansiz			
h) U bilan birga harflar yoki soʻzlar yozgansiz			
i) U bilan birga yorliqlar (etiketkalar) yoki peshlavhalarda			

yozilgan matnlarni o'qigansiz			
j) Kutubxonaga borganingiz			
k) Kompyuter yordamida unga o'qishni o'rgatgansiz			

3. Farzandingiz necha yoshida maktabga borgan?

Faqat bitta javobni belgilang.

A) 5 yosh yoki undan kichik

B) 6 yosh

C) 7 yosh

D) 8 yosh yoki undan katta.

4. Farzandingiz maktabga borganida quyidagi ishlarni qanchalik yaxshi bajara olardi?

Har bir qatorda bitta javobni belgilang.

	Juda yaxshi	Yaxshi	Unchalik yaxshi emas	Umuman qila olmas edi
a) Alifbodagi harflarning ko'p qismini tanib olardi				
b) Ba'zi so'zlarni o'qiy olardi				
c) Gaplarni o'qiy olardi				
d) Alifbo harflarini yoza olardi				

5. Siz yoki oila a'zolaringizdan kimdir farzandingiz bilan shug'ullanayotganda quyidagilarni qanchalik tez-tez qilasiz?

Har bir qatorda bitta javobni belgilang.

	Har kuni yoki deyarli har kuni	Haftasiga 1–2 marta	Oyiga 1–2 marta	Hech qachon yoki deyarli hech qachon
a) Farzandingizning ovoz chiqarib o‘qishini tinglaysiz				
b) Farzandingiz bilan birgalikda qilgan ishlaringiz haqida suhbatlashasiz				
c) Farzandingiz bilan uning mustaqil o‘qigan narsalari haqida suhbatlashasiz				
d) Farzandingiz bilan maktabdagi o‘qish (o‘qib- o‘rganish) darslari qanday o‘tayotgani haqida suhbatlashasiz				
e) Farzandingiz bilan birga kutubxona yoki kitob do‘koniga borasiz				
f) Farzandingizga o‘qish bilan bog‘liq uy vazifalarini bajarishda yordam berasiz				

6. Farzandingiz o‘rtacha bir kunda uy vazifasini bajarishga qancha vaqt sarflaydi?

Faqat bitta javobni belgilang.

A) Mening farzandimga uy vazifasi berilmaydi

B) 15 daqiqa yoki undan kam

- C) 16 – 30 daqiqa
- D) 31 – 60 daqiqa
- E) 60 daqiqadan ko‘p

7. Farzandingiz o‘qiydigan boshlang‘ich maktab haqida quyidagi fikrlarga qanchalik qo‘shilasiz?

Har bir qatorda bitta javobni belgilang.

	To‘liq qo‘shilaman	Asosan qo‘shilaman	Asosan qo‘shilmayman	Umuman qo‘shilmayman
a) Maktab meni farzandimni o‘qitish jarayoniga jalb qiladi				
b) Maktab farzandimni o‘qitish jarayoniga meni jalb qilish uchun ko‘proq harakat qilishi kerak				
c) Maktab farzandimning yaxshiroq o‘qishi bilan qiziqadi				
d) Maktab farzandimga o‘qishni o‘rganishda yordam berish uchun qo‘lidan kelgan barcha ishni qiladi				

8. Odatdagi bir hafta davomida siz uyda ish yoki shaxsiy maqsadlar uchun kitob, jurnal, gazeta yoki boshqa materiallarni o‘qishga taxminan qancha vaqt sarflaysiz?

Faqat bitta javobni belgilang.

A) Haftasiga 1 soatdan kam

B) Haftasiga 1–5 soat

C) Haftasiga 6–10 soat

D) Haftasiga 10 soatdan ko‘p.

9. Uyda bo‘lganingizda, siz shaxsiy zavq uchun qanchalik tez-tez o‘qiysiz?

Faqat bitta javobni belgilang.

A) Har kuni yoki deyarli har kuni

B) Haftasiga 1–2 marta

C) Oyiga 1–2 marta

D) Hech qachon yoki deyarli hech qachon.

10. Uyingizda taxminan nechta kitob bor?

(Jurnallar, gazetalar va bolalar kitoblari hisobga olinmaydi)

Faqat bitta javobni belgilang.

A) 0–10 ta

B) 11–25 ta

C) 26–100 ta

D) 101–200 ta

E) 200 tadan ko‘p

11. Uyingizda taxminan nechta bolalar kitobi bor?

(Bolalar jurnallari yoki maktab darsliklari hisobga olinmaydi)

Faqat bitta javobni belgilang.

A) 0–10 ta

B) 11–25 ta

C) 26–50 ta

D) 51–100 ta

E) 100 tadan ko‘p

12. Sizningcha, oilangizning moliyaviy holati mamlakatdagi boshqa oilalar bilan solishtirganda qanday?

Faqat bitta javobni belgilang.

A) Juda yaxshi B) Yaxshi C) O‘rtacha

D) Unchalik yaxshi emas

E) O‘rtachadan ancha past

3.3–§. PIRLS test topshiriqlaridan namunalar

Jahon hamjamiyatida o‘qish savodxonligi zamonaviy jamiyatda yashashga tayyorlikning eng muhim ko‘rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi. O‘qish savodxonligining asoslari erta yoshda shakllanadi. Erta yoshda o‘qilgan matnni tushunish, baholash va talqin qilish qobiliyati bolalarning keyingi ta‘lim jarayonida hamda kattalar hayotida muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun katta ahamiyatga ega. Bu, shuningdek, bolalarga axborot oqimi juda katta bo‘lgan davrda to‘g‘ri yo‘l topishga va axborotni savodli ravishda foydalanishga yordam beradi.

Xalqaro PIRLS tadqiqotida o‘qilgan matnni tushunish asosan badiiy va axborot matnlari orqali baholanadi. Tadqiqot doirasida matnlar bilan to‘liq ishlash uchun zarur bo‘lgan bir qator ko‘nikmalar ham o‘rganiladi: matnda aniq berilgan ma‘lumotni topish; to‘g‘ridan-to‘g‘ri xulosa chiqarish; g‘oya va ma‘lumotlarni talqin qilish hamda birlashtirish; matn mazmuni va uning elementlarini baholash va tanqid qilish. PIRLS matnlari murakkablik darajasiga qarab to‘rt turga bo‘linadi: yengil matnlar (500 so‘zgacha), o‘rtacha matnlar (700 so‘zgacha), murakkab matnlar (850 so‘zgacha) va ePIRLS (axborotli o‘qish bo‘yicha onlayn topshiriqlar). Savollar yopiq va ochiq turlarga bo‘linadi. Javob tanlash va voqealar ketma-ketligini aniqlash topshiriqlari 1 ball bilan baholanadi, ochiq javob talab qiladigan topshiriqlar esa topshiriq murakkabligiga qarab 1 dan 3 ballgacha baholanadi.

Bo‘sh guldon

Xitoy imperatori taxtning bo‘lajak merosxo‘rini tanlash uchun musobaqa e‘lon qildi. Imperator keksayib qolgan edi va uning farzandlari yo‘q edi. U o‘simliklarni yaxshi ko‘rgani uchun shunday e‘lon qildi: imperator bo‘lishni istagan har bir bola saroyga kelib, bitta qirollik urug‘ini olishi kerak. Olti oy davomida eng yaxshi natijalarni ko‘rsatgan bola musobaqada g‘olib chiqadi va keyingi imperator bo‘ladi.

Tasavvur qilishingiz mumkin, qanday hayajon bo‘lganini! Imperator urug‘larni tarqatgan kuni umidga to‘la bolalar to‘dasi saroyni to‘ldirdi. Har bir bola uyiga bitta qimmatli imkoniyat bilan qaytdi.

Bizning hikoyamiz Yun ismli bola haqida. U qishloqda eng yaxshi bog‘bon deb hisoblanardi. Qo‘shnilari uning bog‘ida yetishtirilgan qovun, karam va no‘xatni katta mamnuniyat bilan olishardi. Yun imperatorning

urug'ini ehtiyotkorlik bilan uyiga olib bordi - uni qo'llarida muloyim ushlab, tushirib yubormaslik uchun ehtiyotlandi, lekin urug'ni ezib yubormaslik uchun juda qattiq ham siqmadi.

Uyga kelgach, u gul tuvagining tagiga katta toshlarni joylashtirdi, ustiga shag'al soldi va tuvagini unumdor, nam tuproq bilan to'ldirdi. U urug'ni taxminan 2 santimetr chuqurlikda ekdi va ustini yengil tuproq bilan yopdi. Keyingi bir necha kun davomida Yun, o'zi tanigan har bir bola kabi, har kuni o'z gul tuvagini sug'orib, tuproq orasidan birinchi barg qachon chiqishini kuzatib bordi.

Cheun ismli bola birinchi bo'lib o'z urug'i unib chiqishni boshlaganini e'lon qildi. Bunga javoban u quvonchli tabriklarni oldi. U bundan maqtanib, o'zini shubhasiz bo'lajak imperator deb e'lon qildi va o'z "qirollik" qobiliyatlarini ko'rsatib, kichik bolalarga buyruqlar bera boshladi. Ikkinchi bo'lib idishidagi mayda o'simligi unib chiqa boshlagan bola Ming edi, undan keyin esa Vong. Yun esa hayratda edi: bu bolalarning hech biri o'simlikni uning darajasida yetishtira olmaydi, deb o'ylardi! Ammo Yunning urug'i hech qanday o'smadi.

Keyinchalik butun qishloqda bolalarning guldollaridagi urug'lar unib chiqdi. Bolalar o'z guldolari atrofini to'sib, ularni tasodifan buzib qo'yishi mumkin bo'lganlardan himoya qilishdi. Tez orada butun qishloq bo'ylab ko'plab guldondagi nihollar birinchi barglarini chiqardi. Ammo Yunning urug'i hanuzgacha o'smadi. U hayratda edi - u nimani noto'g'ri qilgan edi? Yun o'z urug'ini yana boshqa guldonga, o'z bog'idagi eng yaxshi va unumdor qora tuproq bilan ko'chirdi. U tuproqning har bir bo'lagini mayda zarrachalargacha ezib tashladi, urug'ni ehtiyotkorlik bilan ekdi va har kuni tuproqni nam tutib, uni kuzatib bordi. Ammo o'simlik baribir unib chiqmadi.

Tez orada bolalarning guldollarida kuchli va baquvvat o'simlik poyalari unib chiqdi. Yun esa qayg'uli va xafa edi. Boshqa bolalar esa uning ustidan kulishardi.

Olti oy o'tdi. Bolalar o'z o'simliklarini imperator qarorini qabul qilish uchun olib kelish kuni yaqinlashdi. Ular guldollarini yaltiraguncha tozalashdi, katta barglarini ehtiyotkorlik bilan artishdi va eng chiroyli kiyimlarini kiyishdi. Ba'zi ota-onalar bolalari bilan birga guldonni

imperator saroyiga olib borishdi va uni ag‘darilib ketmasligi uchun tekis ushlab turishdi.

“Men nima qilay?” - dedi Yun ota-onasiga, derazadan boshqa bolalar o‘zlarining saroyga tantanali qaytishlariga tayyorlanayotganini ko‘rib. - “Mening urug‘im o‘smadi! Mening guldanim bo‘sh.

“Sen qo‘lingdan kelgan hamma ishni qilding,” - dedi uning otasi boshini chayqab. “Yun, shunchaki imperatorga o‘z guldoningni olib bor,” dedi onasi. “Bu sen qilgan yagona narsa bo‘ldi”.

Uyalib Yun o‘zining bo‘sh guldonini saroyga olib borar ekan, xursand bolalar esa katta o‘simlikli guldonlarini ko‘tarib ketishardi.

Saroyda bolalar o‘z gullab turgan o‘simliklari bilan qator bo‘lib tizilishdi va qarorni kutishdi. Imperator ipak libosini kiyib, nomzodlar tomon yurdi va har bir o‘simlikni qovog‘ini solib diqqat bilan ko‘zdan kechirdi. U Yun yoniga kelganda yanada qattiqroq qovog‘ini soldi va dedi: “Bu nima? Sen menga bo‘sh guldon olib kelibsanmi?”

Yun ko‘z yoshlarini tiymaslikka harakat qildi. “Ijozatingiz bilan, oliy hazratlari,” - dedi Yun, - “Men qo‘limdan kelgan hamma narsani qildim. Men siz bergan urug‘ni eng yaxshi tuproqqa ekdim, uni har kuni sug‘orib, kuzatib bordim. Urug‘ unib chiqmagach, hatto uni yangi tuproqqa ham ko‘chirib o‘tkazdim. Ammo u baribir o‘smadi. Meni kechiring”. Yun boshini egdi.

“Hm-m,” - dedi imperator kulimsirab. U hammaga eshitiladigan qilib o‘girildi va baland ovozda dedi:

“Men bolalarning urug‘larni qayerdan olganini bilmayman. Lekin men sizlarga bergan urug‘lardan hech narsa o‘stirib bo‘lmasdi, chunki ularning hammasi qaynatilgan edi!”

Va imperator Yunga tabassum qildi.

Matn mazmuni bo‘yicha savollar

1. Nega imperator musobaqa o‘tkazdi?

A) bolalarga o‘simliklar haqida gapirib berish uchun

B) keyingi imperatorni tanlash uchun

C) o‘z buyukligini ko‘rsatish uchun

D) eng yaxshi o‘simlikni tanlash uchun.

2. Har bir bola imperatordan nima oldi?

Javob: _____

3. Nima uchun har bir urug‘ “qimmatli imkoniyat” deb atalgan?

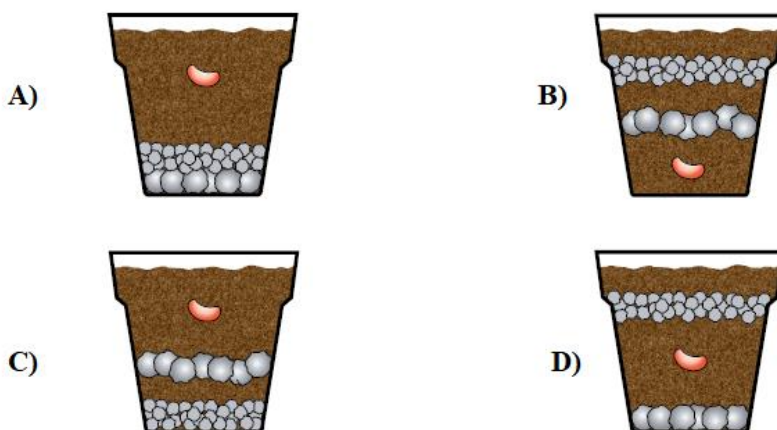
A) Har bir urug‘ musobaqada g‘alaba qozonish imkonini bergan.

B) Har bir urug‘ qirollikka tegishli va juda qimmat bo‘lgan.

C) Har bir urug‘ chiroyli o‘simlikka aylanishi mumkin edi.

D) Har bir urug‘ eng yaxshi bog‘bon bo‘lish imkonini bergan.

4. Quyidagilardan qaysi biri Yun urug‘ini birinchi marta ekanidagi uning gul tuvagiga eng ko‘p o‘xshaydi?

5. Nega bolalar o‘z guldolari atrofida to‘siqlar qurishdi?

A) barglarni toza saqlash uchun

B) hech kim ularning o‘simliklariga zarar bermasligi uchun

C) tuproq nam bo‘lib turishi uchun

D) boshqa bolalar ularning o‘simliklarini ko‘rmasligi uchun.

6. Yun urug‘i unib chiqmaganda, u birinchi navbatda nima qildi?

A) U guldun atrofida to‘siq (panjara) qurdi.

B) U urug‘ini tez-tez sug‘ora boshladi.

C) U ota-onasiga shikoyat qildi.

D) U urug‘ini yangi guldonga ko‘chirib o‘tkazdi.

7. Boshqa bolalar Yunga nima uchun kulishdi? Javobingizni tushuntirish uchun matndagi ma’lumotdan foydalaning.

Javob: _____

8. Yun ota-onasi unga nima uchun imperator saroyiga bo‘sh guldonna olib borishni maslahat berishdi?

Javob: _____

9. Yun imperator qarorini olish uchun saroyga ketayotganda uning hissiyotini eng yaxshi qaysi soʻz ifodalaydi?

- A) uyat
- B) hayrat (tushunmaslik)
- C) umid
- D) hayajon.

10. Nega imperator Yunning guldoniga qovogʻini solib qaradi?

- A) U musobaqa haqida xavotirda edi.
- B) U Yunning guldoni yetarlicha yaltiroq emas deb oʻyladi.
- C) U oʻz fikrlarini yashirayotgan edi.
- D) U Yun nima uchun kelganini bilmas edi.

11. Yun imperatorga “Meni kechiring” deb nima uchun aytdi?

- A) U musobaqada halol ishtirok etmagan edi.
- B) U imperator boʻlishni xohlamagan edi.
- C) U imperatorni xafa qilgan deb oʻyladi.
- D) U urugʻini juda koʻp sugʻorgan edi.

12. Nega boshqa bolalarning guldonlarida oʻsimliklar oʻsib chiqdi?

- A) Boshqa bolalar yaxshiroq tuproq ishlatishgan.
- B) Boshqa bolalar oʻz guldonlarini kuzatib borishgan.
- C) Ularning urugʻlari toʻsiqlar bilan himoyalangan edi.
- D) Ularning urugʻlari yangilariga almashtirilgan edi.

13. Sizningcha, imperator odamda eng koʻp nimani qadrlardi?

- A) qirollarga xos odob-axloq
- B) halollik
- C) ota-onaga hurmat
- D) yaxshi bogʻbonlik mahorati.

14. Nega imperator Yunga tabassum qildi?

Javob: _____

15. Hikoya davomida Yun turli xil his-tuyg‘ularni boshdan kechiradi. Matndagi ma’lumotdan foydalanib, Yun nima uchun har bir hissiyotni his qilganini tushuntiring.

Umid

Hayrat (tushunmaslik)

Mag‘lubiyatning achchiqligi

Har bir bola imperatordan nima oldi?

Savolning murakkabligi: quyi daraja

Jarayon: matnda ochiq aytilgan ma’lumotni topish

Vazifa: kirish qismida berilgan aniq tafsilotni topib aytish.

1 – To‘g‘ri javob.	0 – Noto‘g‘ri javob.
Javobda imperator har bir bolaga bittadan urug‘ bergani aytiladi. Misollar: urug‘ qaynatilgan urug‘ bitta qirollik urug‘i Yoki, javobda imperator bergan urug‘ har bir bola uchun nimani anglatgani tushuntiriladi. Misollar: imperator bo‘lish imkoniyati qimmatli imkoniyat.	Javobda imperator har bir bolaga nima bergani noto‘g‘ri ko‘rsatilgan. Misollar: guldon o‘simlik gul musobaqa (tanlov).

Yun qishloqdagi eng yaxshi bog‘bon bo‘lganining qanday dalili bor?

Savol murakkabligi: yuqori

Jarayon: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xulosalar chiqarish

Vazifa: hikoyaning ma’lum bir qismidan xulosa chiqarib, qahramonning berilgan tavsifini tasdiqlovchi dalillarni topish.

1 – To‘g‘ri javob.	0 – Noto‘g‘ri javob.
Javobda Yunning eng yaxshi bog‘bon bo‘lganini ko‘rsatadigan hikoyadan bitta dalil keltiriladi. Bu uning sabzavotlari, o‘simliklari yoki bog‘ining sifati, miqdori yoki qo‘shnilarining uning hosiliga bo‘lgan munosabati bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Misollar: U eng yaxshi o‘simliklarni yetishtirgan. U ko‘p sabzavot yetishtirgan. Uning bog‘ida juda ko‘p o‘simliklar bo‘lgan. Qo‘shnilari uning sabzavotlarini olishni yaxshi ko‘rishgan. Qo‘shnilari uning sabzavotlarini olib turishgan. (bu qo‘shnilarning uning sabzavotlarini yoqtirishini anglatadi).	Javobda Yunning eng yaxshi bog‘bon bo‘lganini tasdiqlovchi matnga asoslangan dalillar keltirilmagan. Javobda u yetishtirgan aniq sabzavotlar sanab o‘tilishi, o‘simliklarni qanday parvarish qilgani batafsil tasvirlanishi yoki faqat Yunning bog‘i rasmi, uning o‘z muvaffaqiyati haqidagi fikri yoki musobaqa natijasiga ishora qilinishi mumkin. Misollar: U karam yetishtirgan. U o‘simliklar haqida ko‘p bilgan. U o‘z o‘simligini sug‘oradi. U urug‘ni ehtiyotkorlik bilan uyiga olib kelgan. U sabzavotlarini boshqalar bilan bo‘lishgan. (Javobda qo‘shnilari uning sabzavotlarini yaxshi ko‘rishi yoki ularning sifati haqida aytilmagan.) Hech kim o‘simliklarni u kabi yaxshi yetishtira olmas edi. (Bu Yunning o‘z fikrini bildiradi.) Hamma hamma narsani olardi. (Javob juda noaniq.) U musobaqada g‘olib bo‘ldi. Yoki, javob shunchaki Yunni eng yaxshi bog‘bon deb hisoblashgan degan fikrni takrorlaydi. Misol: Uning qishlog‘idagi odamlar uni eng yaxshi bog‘bon deb hisoblashgan.

Nega boshqa bolalar Yunga kulishdi? Javobingizni tushuntirish uchun matndagi ma’lumotdan foydalaning.

Savol murakkabligi: quyi daraja.

Jarayon: g‘oya va ma’lumotni talqin qilish hamda birlashtirish.

Vazifa: harakatning bevosita sababini aniqlab, qayta aytib berish.

2-to'liq javob	1-qisman to'g'ri javob	0-noto'g'ri javob
Javob bolalarning Yunga nima uchun kulganini tushunganini ko'rsatadi, uning holatini (uning urug'i unib chiqmaganini) boshqa bolalar holati (ularning urug'lari unib chiqqanini) yoki uning o'z qobiliyati (u eng yaxshi bog'bon bo'lgani) bilan taqqoslash orqali. Misollar: Uning urug'i unib chiqmagan, boshqalarniki esa unib chiqqan. Uning urug'i unib chiqmagan yagona urug' edi. U eng yaxshi bog'bon bo'lsa ham, uning urug'i unib chiqmagan. Bolalar unga kulishdi, chunki u yaxshi parvarish qilgan bo'lsa ham, uning urug'i unib chiqmagan.	Javob hikoyada Yunning holatini (uning urug'i unib chiqmaganini) tasvirlaydi yoki boshqa bolalarning muvaffaqiyatini tushuntiradi, lekin nima uchun boshqa bolalar unga kulganini izohlash uchun taqqoslash keltirmaydi. Misollar: Uning guldoni bo'sh edi. Yunning guldonida o'simlik yo'q edi. Uning urug'i unib chiqmagan. U musobaqada g'olib bo'lmasdi. Ularning urug'lari unib chiqqan. U xafa bo'lgan va mag'lub bo'lgan. (Yunning umumiy holatini tasvirlaydi).	Javob uning ustidan nima uchun kulishganini yetarli darajada tushuntirmaydi yoki hikoyaning noto'g'ri qismidagi tafsilotlarga ishora qiladi. Misollar: Yun eng yaxshi bog'bon edi. Ular yomon edi. Ular uni kulgili deb o'ylashdi. Ularga uning guldoni yoqmadi. Ular saroyda uning guldonini ko'rib, unda o'simlik yo'qligini payqashdi.

Sizningcha, nima uchun Yunning ota-onasi unga bo'sh guldonni imperator saroyiga olib borishni maslahat berishdi?

Savol murakkabligi: yuqori daraja

Jarayon: g'oya va ma'lumotni talqin qilish hamda birlashtirish

Vazifa: qahramonlarning maslahat berishdagi mumkin bo'lgan sabablarini izohlash.

1 – To'g'ri javob.	0 – Noto'g'ri javob.
Javob shuni ko'rsatadiki, Yunning ota-onasi uning halol bo'lishini, o'z ishi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishini yoki qo'lidan kelganicha harakat qilganidan faxrlanishini xohlagan. Misollar: U qo'lidan kelgan hamma narsani qilganidan keyin uyalmasligi kerak deb o'ylashgan. U qo'lidan kelganini qilgan.	Javob Yunning ota-onasi nima uchun uning bo'sh guldonni saroyga olib borishini maslahat berganini tushunishni ko'rsatmaydi. Javob Yunning his-tuyg'ulariga yoki hikoyaning yakuniga tegishli bo'lishi mumkin. Misollar: Ularga uyat edi. U nima xato qilganini tushunishi uchun.

Ular uning halol bo'lishini xohlashgan. U harakat qilgan.	U halol bo'lishni xohlagan. (bu Yunning his-tuyg'ulariga tegishli, ota-onasiga emas) Ular uning urug'i qaynatilganini bilishgan. Ular uning g'olib bo'lishini bilishgan. Ular uning yutishi mumkinligiga ishonishgan.
--	--

Nega imperator Yunga tabassum qildi?

Savol murakkabligi: yuqori daraja

Jarayon: g'oya va ma'lumotni talqin qilish hamda birlashtirish

Vazifa: hikoya syujetini tushunishni ko'rsatish, qahramonning yashirin niyatlarini izohlash orqali.

1 – To'g'ri javob.	0 – Noto'g'ri javob.
Javob Yunning musobaqada g'olib bo'lganini yoki imperator bo'lganini tushunganini ko'rsatadi. Misollar: Yun imperator bo'ldi. Yun musobaqada g'olib bo'ldi. Yoki, javob imperator Yunning halolligini tan olganini ko'rsatadi. Misollar: Yun yagona halol ishtirokchi edi. Yun urug'ini almashtirmagan yagona bola edi. Yun aldov qilmagan. U qilishi kerak bo'lgan ishni qilgan. Yoki, javob imperator o'zining merosxo'rini topish rejasi amalga oshganini tushunganini ko'rsatadi. Misol: Imperatorning rejasi amalga oshdi.	Javob imperator nima uchun Yunga tabassum qilganiga ishonchli sababni ko'rsatmaydi. U savoldagi so'zlarni takrorlashi yoki imperatorning Yunga nima uchun tabassum bilan munosabat bildirganini noaniq tasvirlashi mumkin. Misollar: U baxtli edi. Imperator undan faxrlanardi. (noaniq tavsif) U unga kuldi. Imperator uni aldadi. Yun qo'lidan kelgan hamma narsani qildi. Urug' qaynatilgan edi. Imperator urug'lar qaynatilganini bilardi.

Hikoya davomida Yun turli his-tuyg'ularni boshdan kechiradi. Matndagi ma'lumotdan foydalanib, u nima uchun har bir hissiyotni his qilganini tushuntiring.

Savol murakkabligi: yuqori daraja

Jarayon: g‘oya va ma’lumotni talqin qilish hamda birlashtirish

Vazifa: hikoyaning turli qismlaridagi voqealarni topib, ularning qahramon his-tuyg‘ulariga sababini qayta aytib berish.

1 – To‘g‘ri javob.	0 – Noto‘g‘ri javob.
Umid Javob shuni ko‘rsatadiki, Yun o‘z bog‘bonlik mahoratidan foydalanib urug‘larni yaxshi o‘stirishiga yoki musobaqada g‘olib bo‘lishiga / imperator bo‘lishiga umid qilganini tushungan. Misollar: U o‘zini eng yaxshi bog‘bon deb o‘ylagan. U urug‘i unib chiqishini xohlagan. U keyingi imperator bo‘lishni xohlagan. Unda musobaqada g‘olib bo‘lish imkoniyati bor edi.	Umid Javob hissiyotning yetarli tushuntirishini bermaydi. Misollar: U imperatorni ko‘rmoqchi edi. Birinchi urinishda muvaffaqiyat bo‘lmadi. (javob hikoyaning tegishli qismiga aloqador emas) U qo‘lidan kelganicha harakat qildi. Yoki, javob matnga tayanchsiz so‘zning umumiy ta‘rifini berishi mumkin. Misol: U yaxshi narsa sodir bo‘lishini xohlardi.
Hayrat (tushunmaslik) Javob shuni ko‘rsatadiki, Yun o‘zining diqqat-e‘tibori va bog‘bonlik mahoratiga qaramay, boshqa bolalarning o‘simliklari o‘sgan bo‘lsa ham, uning o‘simligi o‘smagani uchun hayratda qolgan (tushunmagan). Misollar: U nima uchun boshqalarning o‘simliklari o‘sib chiqqanini, o‘ziniki esa chiqmaganini bilmagan. U eng yaxshi bog‘bon bo‘lsa ham, uning urug‘i unib chiqmagan. Uning urug‘i unib chiqmagan.	Hayrat (tushunmaslik) Javob hissiyotning yetarli tushuntirishini bermaydi. Misollar: U bo‘sh guldonni imperatorga olib borishni xohlamadi. Boshqa bolalar u kabi yaxshi o‘simlik yetishtira olmas edi. Yoki, javob matndan dalil keltirmasdan so‘zning umumiy ta‘rifini berishi mumkin. Misol: U hayratda edi (tushunmay qoldi).
Mag‘lubiyat achchig‘i Javob shuni ko‘rsatadiki, Yun mag‘lub bo‘lganini tushungan, chunki u harakat qilganiga qaramay uning o‘simligi o‘smagan, shuning uchun guldoni bo‘sh qoladi va g‘alaba qilish imkoniyati yo‘q. Misollar:	Mag‘lubiyat achchig‘i Javob hissiyotning yetarli tushuntirishini bermaydi. Misollar: Bolalar unga kulishdi. Uning o‘simligi nobud bo‘lgan edi.

Uning o'simligi o'smagan yagona edi. U bo'sh guldonni imperatorga olib borishga majbur bo'lgan. U yutolmasdi. Uning guldoni bo'sh edi. Uning o'simligi o'smagan.	Yoki, javob matndan dalilsiz so'zning umumiy ta'rifini berishi mumkin. Misol: U yutqazdi.
---	--

Yaltiroq somoncha

Qora Olovning yettita bo'ri bolası bor edi. Ulardan beshtasi onasining ko'zlari kabi qizg'ish-qo'ng'ir rangda edi. Ularni "Qizilchalar" deb atashardi. Oltinchi bolasi - Moviy bo'ri - muzdek suv rangidagi juniga ega edi. Yettinchi - kichkina sariq urg'ochi bo'ri - go'yo oltin nurdek edi, chunki unga qaraganda ko'zni qisib qarashga to'g'ri kelardi. Shuning uchun akalari uni "Yaltiroq Somoncha" deb atashdi.

Bo'ri bolalari ulg'aydi va yosh bo'rilarga aylandi. Lekin ular hech qachon odamni yaqindan ko'rmagan edi. Ular odamlarni eng baland tepalik cho'qqisidan kuzatishardi. Ular odamlarning ikki oyoqda yurishini ko'rishlari mumkin edi. Ammo ular yaqinidan qaraganda qanday ko'rinishda edi.

Ularning onasi odamlar haqida hikoyalar aytib berardi, lekin ular bu hikoyalarni har doim ham tushunishmasdi. Bir kuni u ularga shunday dedi: "Odam - bu kolleksioner."

Faqat "Yaltiroq Somoncha" haqiqiy ovchining xususiyatlariga ega edi. U "Qizilchalar"dan tezroq edi. Uning ko'rish va eshitish organlari Qora Olovnikidan ham yaxshiroq ishlardi, hid bilish qobiliyati esa Moviy Bo'ridan ham kuchliroq edi.

U birdan to'xtab qolardi va burnini shamolga tutib, "U yerda sichqon bor!" deb qichqirardi.

"Qayerda?" deb so'rashardi "Qizilchalar".

"Mana u yerda!" deb u ulardan taxminan uch yuz metr uzoqlikdagi joyni ko'rsatardi. Ular u yerga yugurib borishganda, yer ostiga yashiringan sichqonni ko'rishardi.

"Qanday qilib bilding?" deb hayron bo'lishardi "Qizilchalar".

"Men hid bilishim orqali," deb javob berardi u.

Yozda ular o‘rdak ovlaganda, “Qizilchalar” o‘z o‘ljolari tomon tovush chiqarmay suzib borishardi, suv yuzasida faqat burunlarining uchigina ko‘rinardi. Odatda o‘rdaklar ularning burni oldidan uchib ketardi.

“Yaltiroq Somoncha” esa daryo bo‘yida kutib yotardi, yerga mushukdek yassilanib, sariq o‘tga qo‘shilib ketgandek bo‘lardi. O‘rdaklar og‘irlik bilan suv yuzasidan sirg‘alib uchib ketardi. Eng semiz o‘rdak uning boshi ustidan uchib o‘tayotganida - u darhol sakrardi!

“Qanday qilib ushlading?” deb “Qizilchalar” so‘rashardi.

“Yaltiroq Somoncha” javob berardi: “Mening ko‘rish qobiliyatim tufayli.”

U shunchalik tez yugurardiki, hatto quyonlarni ham tutib olardi - bu esa ilgari hech bir boshqa bo‘riga muvaffaq bo‘lmagan ish edi.

O‘zining chaqqonligiga qaramay, “Yaltiroq Somoncha” eng oddiy o‘ljani ham qo‘ldan chiqarardi. U charchagan keksa bug‘uni quvib ketayotganda, birdan e‘tibori boshidan uchib o‘tayotgan qushga tushib qolardi. Yuqoriga qarab ketayotib, u o‘z oyoqlariga ilinib yiqilib tushardi va yerda dumalab kulib yuborardi.

“Sen hech narsaga jiddiy qaramaysan,” deb bir kuni Moviy bo‘ri jahli chiqib aytdi.

“Sen esa hech qachon kulgili tomonlarini ko‘ra olmaysan,” deb javob berdi u.

Moviy bo‘riga uning javobi yoqmadi. “Nega sen, Yaltiroq Somoncha, bunchalik ko‘p kulasan?” deb so‘radi u.

Yaltiroq Somoncha Moviy bo‘rining ko‘zlariga tik qarab, “Chunki men zerikdim. Hamma narsa bir xil, hech narsa o‘zgarmaydi!” deb javob berdi.

Aynan zerikkanligi uchun Yaltiroq Somoncha yangi narsani xohlardi. U odamlarni yaqinroqdan ko‘rishni istardi.

Bir kuni kechasi unga bunday imkoniyat tug‘ildi. Bir guruh ovchilar bo‘ri oilasining iziga tushmoqchi edi. Ovchilar ularning iniga yaqin joyda lager qurishdi.

Yaltiroq Somoncha ularning gulxan tutunining hidini sezdi. U hatto yonayotgan yog‘ochning qirsillashini ham eshitardi.

“Mana, hammasi shu,” dedi u o‘ziga o‘zi, “tong otguncha qaytib kelaman. Nihoyat, ular qanday ko‘rinishini ko‘raman. Va hammaga ularning hayotini qiziqarli qilish uchun aytib beradigan bir hikoyam bo‘ladi.”

U qochib ketganidan bir soat o‘tgach, Moviy bo‘ri nimadir noto‘g‘ri ekanini sezib uyg‘ondi. U darhol uning ortidan yo‘lga tushdi.

“Men uni quvib yetishim kerak,” deb o‘ylardi u. Lekin u buni vaqtida uddalay olmadi.

U ovchilar lageriga yetib borganda, gulxan yorug‘ida odamlarning daraxtga qalin arqon bilan bog‘langan to‘r atrofida raqsga tushayotganini ko‘rdi. To‘r ichida “Yaltiroq Somoncha” bor edi - u g‘azab bilan tishlarini g‘ijirlatardi.

To‘r ostida och itlar u yoqdan-bu yoqqa sakrashardi.

“Agar men arqonni tishlab uzsam,” deb o‘yladi Moviy bo‘ri, “to‘r itlarning ustiga tushadi. Ular uchun u juda tez, biz esa qochib ketishimiz mumkin.”

U gulxanlardan sakrab o‘tishi kerak edi - bo‘rilar odatda buni yoqtirmaydi. Lekin bu yagona yo‘l edi va buni tez bajarish kerak edi. Uning qo‘rqishga vaqti yo‘q edi. U ularni kutilmaganda tutishi kerak edi.

Va u allaqachon havoda uchib ketardi - olov, odamlar va to‘r ustidan. U arqonni bir tishlashda uzib yubordi va: “Qoch, Yaltiroq Somoncha, qoch!” deb qichqirdi.

Odamlar va itlar hali ham hech narsani tushunmay, tungi yorug‘likka qarab turishardi.

“Yaltiroq Somoncha” zo‘rg‘a: “Kechir meni, Moviy bo‘ri, men...” deb ayta oldi.

Va keyin hammasi boshlandi! Moviy bo‘ri ikkita itni gulxan tomon tortib ketdi. “Qoch va oilamizni kuzatib tur!” deb u “Yaltiroq Somoncha” ortidan qichqirdi.

Moviy bo‘ri “Yaltiroq Somoncha”ning sakrab chiqib, tun qorong‘iligiga singib ketganini ko‘rdi.

Endi quvonishga vaqt yo‘q edi. Uning qarshisida odam turib, tayoq silkitardi. Kutilmagan zarba. Moviy bo‘ri boshi portlagandek bo‘lib ketdi. Keyin qorong‘ulikda yulduzlar aylanib ketdi va u yiqildi.

U uygʻonganda, yolgʻiz edi. U hayvonot bogʻida oʻzini koʻrdi, boshqa hayvonlar orasida, ularni ham kimdir qafasga qamab qoʻygan edi.

“Insonga kolleksioner,” degan onasining soʻzlarini esladi.

Va u onasining soʻzlari nimani anglatganini tushundi.

1. Kichkina boʻri qizchani nima uchun “Yaltiroq Somoncha” deb atashgan?

A) Uning koʻzlari oltin nurlardek edi.

B) Uning juni oltin nurlardek rangda edi.

C) U oltin nurlardek tez edi.

D) U oltin nur bilan oʻynardi.

2. “Yaltiroq Somoncha” nima uchun boshqa boʻrilarga qaraganda yaxshiroq ov qila olardi?

A) U boshqalar hali uxlayotganda ovga chiqardi.

B) U har bir imkoniyatni jiddiy qabul qilardi.

C) U onasining hikoyalarini diqqat bilan tinglardi.

D) U tezroq edi va uning sezgi organlari ancha oʻtkir edi.

3. U yerga juda past va tekis yotgani (“sariq oʻtga qoʻshilib ketgandek”) unga yordam bergan, chunki u **yaxshi yashirinardi** va oʻljaga sezilmay yaqinlashardi. Shuning uchun oʻrdaklar uni erta payqamagan va u ularni tutishga ulgurardi.

Javob: _____

4. “Yaltiroq Somoncha” ilgari boshqa boʻrilar tutib ololmagan qaysi hayvonni tutishga muvaffaq boʻldi?

A) bugʻular

B) quyonlar

C) oʻrdaklar

D) sichqonlar

5. “Yaltiroq Somoncha” nima uchun eng oddiy oʻljani ham qoʻldan chiqarardi?

A) U juda baland sakrardi.

B) U chalgʻib qolardi.

C) U qoʻrqardi.

D) U izni yo‘qotib qo‘yardi.

6. “Moviy bo‘ri”ni “Yaltiroq Somoncha”ning qaysi xatti-harakati g‘azablantirardi?

A) U hech narsaga jiddiy qaramasdi.

B) U baland ovozda kulardi.

C) U undan ko‘ra ko‘proq hayvonlarni tutgan edi.

D) U boshqa bo‘rilardan tezroq edi.

7. “Yaltiroq Somoncha” zerikkanidan nima qilishni xohlardi?

A) eng yaxshi ovchi bo‘lish

B) odamlarni yaqindan ko‘rish

C) ustidan kuladigan narsani topish

D) kolleksioner bo‘lish

8. “Yaltiroq Somoncha” bilan ovchilar nima qilishdi?

A) uni hayvonot bog‘iga yuborishdi

B) uni tayoq bilan urishdi

C) uni to‘r ichiga bog‘lab qo‘yishdi

D) uni daryoga tashlashdi

9. Ko‘k bo‘ri Yaltiroq Somonchaning qochishiga yordam berish uchun qanday ikkita harakatni amalga oshirdi?

1. _____

2. _____

10. Nima uchun Yaltiroq Somoncha: «Meni kechir, Ko‘k bo‘ri», deb aytdi?

Javob: _____

11. Nima bo‘lganidan keyin Ko‘k bo‘ri onasining “Inson – bu kolleksioner (yig‘uvchi)” degan so‘zlari ma’nosini tushunib yetdi?

A) U yolg‘iz uyg‘onganidan keyin.

B) U hayvonot bog‘ida uyg‘onganidan keyin.

C) U ovchilarni yaqinroqdan ko‘rganidan keyin.

D) U Yaltiroq Somonchani to‘r ichida ko‘rganidan keyin.

12. Bir so‘zni tanlang, sizning fikringizcha, Yaltiroq Somonchani tasvirlaydi.

Javobni tanlang.

_____ Beparvo (xotirjam, tashvishsiz)

_____ Qiziquvchan

_____ Jasur

Qaroringizni uning hikoyadagi harakatlariga asoslanib tushuntiring.

Javob: _____

13. Siz Moviy bo‘ri qanday ekanini uning gaplari va qilgan ishlaridan bilib oldingiz.

Moviy bo‘ri qanday bo‘lganini tasvirlab bering va javobingizni tasdiqlaydigan ikkita qilgan ishini ayting.

1. _____

2. _____

14. Sizningcha, “Moviy bo‘ri” bu hikoya uchun “Yaltiroq Somoncha”ga qaraganda yaxshiroq nom bo‘ladimi?

Javobni tanlang.

_____ Ha

_____ Yo‘q

Hikoyaning qaysi qismi sizni shunday o‘ylashga majbur qildi?

Javob: _____

PIRLS tadqiqoti monitoring xarakteriga ega bo‘lgani va o‘zining asosiy vazifalaridan biri sifatida o‘qish sifatining dinamikasini o‘rganishni belgilaganligi sababli, tadqiqotni o‘tkazishning muhim sharti – har bir siklda matnlar va ularga berilgan topshiriqlarning bir qismini qayta qo‘llashdan

iborat. Biroq, har bir navbatdagi tadqiqot sikli o'tkazilgandan so'ng, matnlar va ularga berilgan topshiriqlarning bir qismi keng pedagogik jamoatchilikni tadqiqot vositalari bilan tanishtirish maqsadida ochiq e'lon qilinadi. Bu, bir tomondan, o'qituvchilar va o'quvchilarga taklif etilayotgan murakkablik darajasi hamda ish hajmi bilan tanishish imkonini beradi, boshqa tomondan esa, o'qituvchilarga ushbu vositalardan darslarda qo'llaniladigan topshiriqlarni ishlab chiqishda namuna sifatida foydalanish imkonini yaratadi.

Kerakli narsalar ro'yxati

Suv: chanqamaslik uchun suv olib chiqish kerak.

Oziq-ovqat: tez ochlikni bosadigan yoki piknik uchun mos bo'lgan taomlarni olish kerak.

Birinchi yordam qutisi: pufakchalar, tirnalar yoki kesilishlar yuzaga kelgan holatlar uchun.

Hasharotlardan himoya vositasi: hasharotlar (masalan, chivinlar va pashshalar) chaqishidan saqlanish uchun.

Zaxira paypoq: oyoqlar ho'l bo'lib qolishi mumkin.

Hushtak: agar yolg'iz sayohatga chiqsang, zarur. Uchta qisqa hushtak – muammoga duch kelganing va yordam kerakligini bildiradi.

Xarita va kompas: murakkabroq sayohatlarda juda muhim buyumlar.

1. Nima uchun piyoda sayohatda qo'shimcha paypoq kerak?

A. Oyoqlaringiz ho'l bo'lishi mumkin;

B. Sovuq bo'lishi mumkin;

C. Pufakchalar paydo bo'lishi mumkin;

D. Do'stingiz uchun.

2. Sayohat paytida yordamga muhtoj bo'lsangiz, nima qilishingiz kerak?

A. Kuch to'plash uchun biror narsa yeb qo'ying;

B. Uch marta hushtak chaling;

C. Hasharotlarga qarshi vositani ko'p miqdorda surting;

D. "Yordam bering!" deb baqiring.

Matn: “Kichkina Chumchuq”

Bir kuni kichkina chumchuq uyasidan uchib chiqdi. U dunyoni ko‘rishni juda xohlardi. U daraxtlar orasida uchib yurdi, gullarni tomosha qildi. Birdan kuchli shamol esib, uni uzoqqa olib ketdi.

Chumchuq qo‘rqib ketdi. U uyasini topa olmay qoldi. Shu payt mehribon kaptar unga yordam berdi. Kaptar chumchuqqa uyasining qayerdaligini ko‘rsatdi. Chumchuq uyasiga qaytib, kaptarga rahmat aytdi.

Savollar

1. Chumchuq nega uyasidan uchib chiqdi?

- A) Ovqat qidirish uchun
- B) Dunyoni ko‘rish uchun
- C) O‘ynash uchun
- D) Yomg‘irdan qochish uchun

2. Chumchuqni uzoqqa nima olib ketdi?

- A) Yomg‘ir
- B) Qarg‘a
- C) Shamol
- D) Kaptar

3. Chumchuqqa kim yordam berdi?

- A) Qaldirg‘och
- B) Kaptar
- C) Bulbul
- D) Laylak

4. Matndan chumchuqning qanday his-tuyg‘uni boshdan kechirganini yozing.

Namunaviy javob: U qo‘rqib ketgan.

5. Sizningcha, kaptar nega chumchuqqa yordam berdi?

Namunaviy javob: Chunki u mehribon edi va yordam berishni xohladi.

Matn: “Asalarilar”

Asalarilar tabiatdagi foydali hasharotlardir. Ular gullardan nektar yig‘ib, asal tayyorlaydi. Bir dona asalari bir kunda yuzlab gullarga qo‘nishi mumkin.

Asalarilar o‘simliklarning changlanishiga yordam beradi. Shu sababli ko‘plab meva va sabzavotlar yetishtiriladi. Olimlarning fikricha, asalarilar tabiat muvozanatini saqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Savollar

1. Asalarilar nima tayyorlaydi?

- A) Mum
- B) Sharbat
- C) Asal
- D) Urug‘

2. Asalarilar nimadan asal tayyorlaydi?

Javob: Gullardan yig‘ilgan nektardan.

3. Bir asalari bir kunda taxminan nechta gullarga qo‘nishi mumkin?

- A) 10 ta
- B) 50 ta
- C) Yuzlab
- D) Minglab

Javob: C

4. Asalarilar o‘simliklarga qanday yordam beradi?

Namunaviy javob: Ular changlanishga yordam beradi.

5. Asalarilar yo‘qolib qolsa, tabiatga qanday ta'sir qilishi mumkin?

Namunaviy javob: Ko‘plab o‘simliklar changlanmaydi, meva va sabzavotlar kamayishi mumkin.

“Sehrli urug‘”

Bahor faslining iliq kunlaridan biri edi. Kamola buvisi bilan bog‘da ishlayotgan edi. Buvisi unga kichkina qopchadan bir dona urug‘ berdi.

- Bu oddiy urug‘ emas, - dedi buvisi jilmayib. - Uni mehr bilan eksang, u seni hayratda qoldiradi.

Kamola urug‘ni yerga ekdi va har kuni sug‘orib turdi. Bir necha kundan keyin kichkina nihol ko‘rindi. Nihol kundan-kunga o‘sib bordi. Oradan bir oy o‘tib, nihol katta daraxtga aylandi.

Bir kuni Kamola daraxt tagiga keldi. Daraxt shoxlarida turli rangdagi mevalar osilib turardi. Qizil olma, sariq nok, shaftoli va o‘riklar bir daraxtning o‘zida pishgan edi.

Kamola hayratlandi.

- Bu qanday daraxt? - deb so‘radi u.

Buvisi kulib javob berdi:

- Bu mehr daraxti. Sen unga mehr berganing uchun u ham senga saxovatini ko‘rsatdi.

Shundan keyin Kamola har bir ishni mehr bilan bajarishga harakat qildi.

Savollar

1. Kamolaga urug‘ni kim berdi?

A) Onasi

B) Do‘sti

C) Buvisi

D) O‘qituvchisi

Javob: C

2. Buvisi urug‘ haqida nima dedi?

A) Juda tez o‘sadi

B) Oddiy urug‘ emas

C) Meva bermaydi

D) Qishda ekiladi

Javob: B

3. Kamola urug‘ni ekgandan keyin nima qildi?

A) Uni unutdi

B) Har kuni sug‘ordi

C) Boshqa joyga ko‘chirdi

D) Daraxt kesdi

Javob: B

4. Nihol qachon katta daraxtga aylandi?

A) Bir haftada

B) Ikki kunda

C) Bir oyda

D) Bir yilda

Javob: C

5. Daraxtda qanday mevalar bor edi?

Javobni matndan topib yozing.

Namunaviy javob: Olma, nok, shaftoli va o‘rik.

6. Kamola nima uchun hayratlandi?

Namunaviy javob: Chunki bir daraxtda turli xil mevalar pishgan edi.

7. “Mehr daraxti” nomi nimani anglatadi?

Namunaviy javob: Daraxt mehr bilan parvarish qilingani uchun yaxshi hosil berdi.

8. Matndagi asosiy g‘oya qaysi?

A) Bog‘ yaratish

B) Daraxt ekish

C) Mehr va mehnatning samara berishi

D) Mevalarni yig‘ish

Javob: C

9. Agar siz Kamolaning o‘rnida bo‘lganingizda, daraxtni qanday parvarish qilardingiz?

Namunaviy javob: Har kuni sug‘orar va unga g‘amxo‘rlik qilardim.

10. Muallif o‘quvchiga qanday xulosa bermoqchi?

Namunaviy javob: Har qanday ishni mehr bilan bajarsak, yaxshi natijaga erishamiz.

“Qushlarning ko‘chib yurishi”

Ba’zi qushlar yilning ma’lum fasllarida uzoq masofalarga uchib o‘tadi. Bu hodisa qushlarning ko‘chib yurishi deb ataladi.

Kuz faslida havo soviy boshlaganda ayrim qushlar issiq o‘lkalarga uchib ketadi. Bahor kelganda esa ular yana o‘z yashash joylariga qaytadi.

Olimlarning fikricha, qushlar Quyosh, yulduzlar va Yerning magnit maydoni yordamida yo‘l topadi. Bu ularga minglab kilometr masofani bosib o‘tishga imkon beradi.

Qushlarning ko‘chib yurishi tabiatning eng qiziqarli hodisalaridan biridir.

Savollar

1. Qushlarning uzoq masofaga uchib o‘tishi nima deb ataladi?

A) Parvoz

B) Ko‘chib yurish

C) Sayr

D) Uy qurish

Javob: B

2. Qushlar qachon issiq o'lkalarga uchib ketadi?
3. Bahorda nima sodir bo'ladi?
4. Qushlar yo'l topishda nimalardan foydalanadi?
5. Matndan uchta asosiy fakti yozing.
6. Nima uchun qushlar ko'chib yuradi deb o'ylaysiz?
7. Muallif ushbu matnni nima maqsadda yozgan?

- A) Hikoya aytish uchun
- B) Qushlar haqida ma'lumot berish uchun
- C) Reklama qilish uchun
- D) She'r yozish uchun

Javob: B

8. Matndan yangi o'rgangan ma'lumotingizni yozing.

PIRLS namunaviy topshiriqlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish, matnni tushunish darajasini aniqlash va xalqaro baholash dasturlariga samarali tayyorlashda muhim didaktik vosita hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning faqatgina matnni o'qishi emas, balki uning mazmunini anglash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va o'z fikrini asoslab bera olish ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan PIRLS namunaviy topshiriqlari o'quvchilarning o'qish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan samarali pedagogik mexanizmlardan biri hisoblanadi. Mazkur topshiriqlar xalqaro talablar asosida ishlab chiqilgani sababli ular o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini obyektiv baholash, ta'lim sifatini monitoring qilish hamda o'qitish metodikasini takomillashtirish imkonini beradi.

PIRLS tadqiqotining asosiy maqsadi boshlang'ich ta'limning to'rtinchi sinfida tahsil olayotgan o'quvchilarning o'qish savodxonligi darajasini aniqlashdan iborat. O'qish savodxonligi esa o'quvchining yozma matnlarni tushunishi, ulardan foydalanishi, ular ustida fikr yuritishi va o'z maqsadlariga erishish uchun matnlardan samarali foydalanish qobiliyatini anglatadi. PIRLS namunaviy topshiriqlari aynan shu ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular o'quvchilarni matn bilan ishlashning turli strategiyalariga o'rgatadi. O'quvchi matnni o'qish jarayonida muhim ma'lumotlarni ajratib olish, voqealar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, muallif g'oyasini tushunish, matn mazmuni asosida xulosa chiqarish va

baholash kabi murakkab intellektual faoliyatlarni amalga oshiradi. Bu esa o'quvchilarning nafaqat o'qish, balki fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

PIRLS namunaviy topshiriqlarining muhim jihatlaridan biri shundaki, ular o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Mazkur topshiriqlarda badiiy va axborotli matnlardan foydalaniladi. Badiiy matnlar o'quvchilarning tasavvurini boyitadi, estetik didini shakllantiradi hamda kitobxonlik madaniyatini rivojlantiradi. Axborotli matnlar esa o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini kengaytiradi, yangi bilimlarni o'zlashtirishiga yordam beradi va turli manbalardan ma'lumot olish ko'nikmasini shakllantiradi. O'quvchilar bunday matnlar bilan ishlash jarayonida turli mavzular bo'yicha bilimga ega bo'lish bilan birga o'qishning amaliy ahamiyatini ham anglay boshlaydilar. Natijada o'qish jarayoni ular uchun majburiyat emas, balki qiziqarli va foydali faoliyatga aylanadi.

PIRLS namunaviy topshiriqlari o'quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda ham katta ahamiyatga ega. Topshiriqlarning aksariyati faqat tayyor javobni topishni emas, balki fikr yuritishni, dalillar keltirishni va mustaqil xulosa chiqarishni talab qiladi. Masalan, o'quvchidan matn qahramonining harakatlarini baholash, voqealarning sabab va oqibatlarini tushuntirish yoki matn asosida o'z munosabatini bildirish so'ralishi mumkin. Bunday vazifalar o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi, uning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini shakllantiradi. Bu esa zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan muhim kompetensiyalardan biridir.

PIRLS namunaviy topshiriqlari o'qituvchilar uchun ham muhim metodik ahamiyat kasb etadi. Ular yordamida o'qituvchi o'quvchilarning o'qish savodxonligi darajasini aniqlashi, kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilishi hamda individual yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etishi mumkin. Topshiriqlar natijalarini tahlil qilish orqali o'qituvchi qaysi ko'nikmalar yetarli darajada shakllanmaganligini aniqlaydi va shu asosda qo'shimcha mashg'ulotlar rejasini ishlab chiqadi. Bundan tashqari, PIRLS topshiriqlari o'qituvchilarga xalqaro baholash mezonlari bilan ishlash

tajribasini beradi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashga undaydi va ta'lim sifati ustidan muntazam monitoring olib borishga yordam beradi.

Mazkur topshiriqlarning yana bir muhim jihati ularning kompetensiyaviy yondashuvga asoslanganligidir. An'anaviy ta'limda ko'proq bilimlarni yodlash va qayta aytib berishga e'tibor qaratilgan bo'lsa, PIRLS topshiriqlarida bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash, tahlil qilish va baholash ko'nikmalari ustuvor hisoblanadi. Bu esa o'quvchilarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchi matn bilan ishlash jarayonida turli vaziyatlarni tushunadi, muammolarni hal qilish yo'llarini izlaydi va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada u nafaqat maktabda, balki kundalik hayotda ham muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyor bo'ladi.

PIRLS namunaviy topshiriqlari xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik ko'rishda ham muhim vosita hisoblanadi. O'quvchilar mazkur topshiriqlar bilan muntazam ishlash orqali xalqaro testlarning tuzilishi, savollar turlari va baholash mezonlari bilan tanishadilar. Bu esa ularda test topshirish ko'nikmalarini shakllantiradi, ishonchni oshiradi va baholash jarayonida yuzaga keladigan stressni kamaytiradi. Shuningdek, o'quvchilar matn ustida ishlashning samarali usullarini o'zlashtiradilar, vaqtni to'g'ri taqsimlashni o'rganadilar va murakkab topshiriqlarni bajarish tajribasiga ega bo'ladilar.

PIRLS topshiriqlaridan foydalanish ota-onalar uchun ham foydalidir. Ular farzandlarining o'qish savodxonligi darajasini kuzatish, uy sharoitida qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish va kitobxonlik muhitini yaratishda ushbu topshiriqlardan foydalanishlari mumkin. Ota-onalar va maktab hamkorligi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi hamda ta'lim natijalarining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, uyda muntazam kitob o'qiydigan va matnlar yuzasidan suhbatlashadigan o'quvchilar o'qish savodxonligi bo'yicha yuqori natijalarni namoyon etadilar.

PIRLS namunaviy topshiriqlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, xalqaro baholash dasturlariga tayyorlash

hamda ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu topshiriqlar o'quvchilarning matn bilan ishlash malakalarini rivojlantiradi, o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi va ularni zamonaviy axborot jamiyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Shuningdek, ular o'qituvchilar, ota-onalar va ta'lim muassasalari uchun o'quvchilarning rivojlanish darajasini baholash va ta'lim jarayonini takomillashtirishning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli PIRLS namunaviy topshiriqlaridan ta'lim jarayonida keng foydalanish, ularni dars va sinfdan tashqari mashg'ulotlarga integratsiya qilish hamda o'quvchilarni xalqaro standartlar asosida tayyorlash bugungi kun ta'limining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Оценка качества образования в условиях дистанционного обучения: опыт проживания пандемии системами школьного образования стран постсоветского пространства – М.: «Алекс» (ИП Поликанин А.А.), 2021 – 390 с.
2. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Assuring Quality in Education: Policies and Approaches to School Evaluation in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
3. Yanuarto, W. N., Wahyuni, S., Suanto, E., & Hapsari, I. (2025). Education That Matters: Investigating the Quality of Secondary Schooling in Support of Sustainable Development Goal 4. Educational Process: International Journal, 18, e2025465.
4. <https://nces.ed.gov/statprog/handbook/pdf/pirls.pdf>
5. Грушевская К. О. Международные программы оценки качества среднего образования и Беларусь. – 2020.
6. Оценка качества образования: участие образовательных организаций Республики Башкортостан в международных сопоставительных исследованиях – Уфа: Издательство ИРО РБ, 2018. – с.
7. А. В. Зацепин, Л. С. Козлова. Международные программы, используемые для определения качества знаний в системе образования Республики Узбекистан. Серия «ВЕСТНИКА СВФУ» № 4 (24) 2021. – с. 46-52.
8. https://koiro.edu.ru/activities/monitoringovye-issledovaniya/mezhdunarodnye/INFO_PIRLS.pdf
9. Кузнецова Марина Ивановна. Международное сравнительное исследование грамотности чтения младших школьников PIRLS: концепция, основные результаты и тенденции. – Педагогические измерения – 2/2017.
10. Методические рекомендации по оцениванию учебных достижений обучающихся по языковым предметам с использованием критериев PIRLS по оцениванию читательской грамотности. – Астана: НАО имени И.Алтынсарина, 2023 г. – 80 с.

11. Оценка качества чтения и понимания текста учащимися начальной школы PIRLS. Методическое пособие. - Астана: НЦОСО, 2013. - 175 стр.

12. Сборник тестовых заданий PIRLS-2021. – г. Астана: Министерство просвещения Республики Казахстан, АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» им. А. Байтурсынова», 2023. – 130 стр.

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB. XALQARO TA'LIM SIFATINI BAHOLASH TIZIMLARINING NAZARIY ASOSLARI	
1.1–§. Ta'lim sifatini baholashning xalqaro tizimi	5
1.2–§. Xalqaro ta'lim sifatini baholashda qo'llaniladigan asosiy mezonlar va indikatorlar	11
1.3–§. Xalqaro ta'lim sifatini baholash natijalaridan foydalanish va ta'lim tizimini takomillashtirish yo'llari	16
II BOB. PIRLS TADQIQOTINING NATIJALARI, OMILLARI VA TA'LIM SIFATIGA TA'SIRI	
2.1–§. PIRLS tadqiqotining mazmuni, maqsadi va metodologik asoslari	23
2.2–§. PIRLS baholash modelining asosiy tamoyillari	32
2.3–§. PIRLSda o'qish savodxonligi tushunchasi va uning tarkibiy komponentlari	38
III BOB. PIRLS TADQIQOTINI O'TKAZISH JARAYONI ...	
3.1–§. PIRLSda test va so'rovnomalarni o'tkazish tartibi	44
3.2–§. PIRLSda so'rovnomalardan namunalar	51
3.3–§. PIRLS test topshiriqlaridan namunalar	66
Foydalanilgan adabiyotlar	91

S. A. RAUPOVA.

XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARI.

O‘QUV QO‘LLANMA

Muharrir: Eshkarayev S. Ch.

Texnik muharrir: Eshqorayev S. S.

Korrektor va dizayner: Ro‘zimurodov B. I.

Tasdiqnoma № 255979, 13.04.2024

Bosishga 07.04.2026 da ruxsat berilgan. Format 60x84/16.

**Garnitura Times New Roman. Adadi 100 dona. Buyurtma № 709
“TERMIZ PUBLISHING CENTER” nashriyotida tayyorlandi va
chop etildi.**

**Surxondaryo viloyati, Termiz shahri, Uvaysiy ko‘chasi 8A-uy,
Toshkent sh., "TRASTBANK" XA BANKINING BOSH OFISI,
MFO: 00491, INN: 311209934 H/R: 20208000307031406001
Telefon: +998-88-808-21-07**

ISBN 978-9910-13-217-9

8826

**TERMIZ
PUBLISHING
CENTER**

Termiz – “Termiz publishing center”-2026